

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

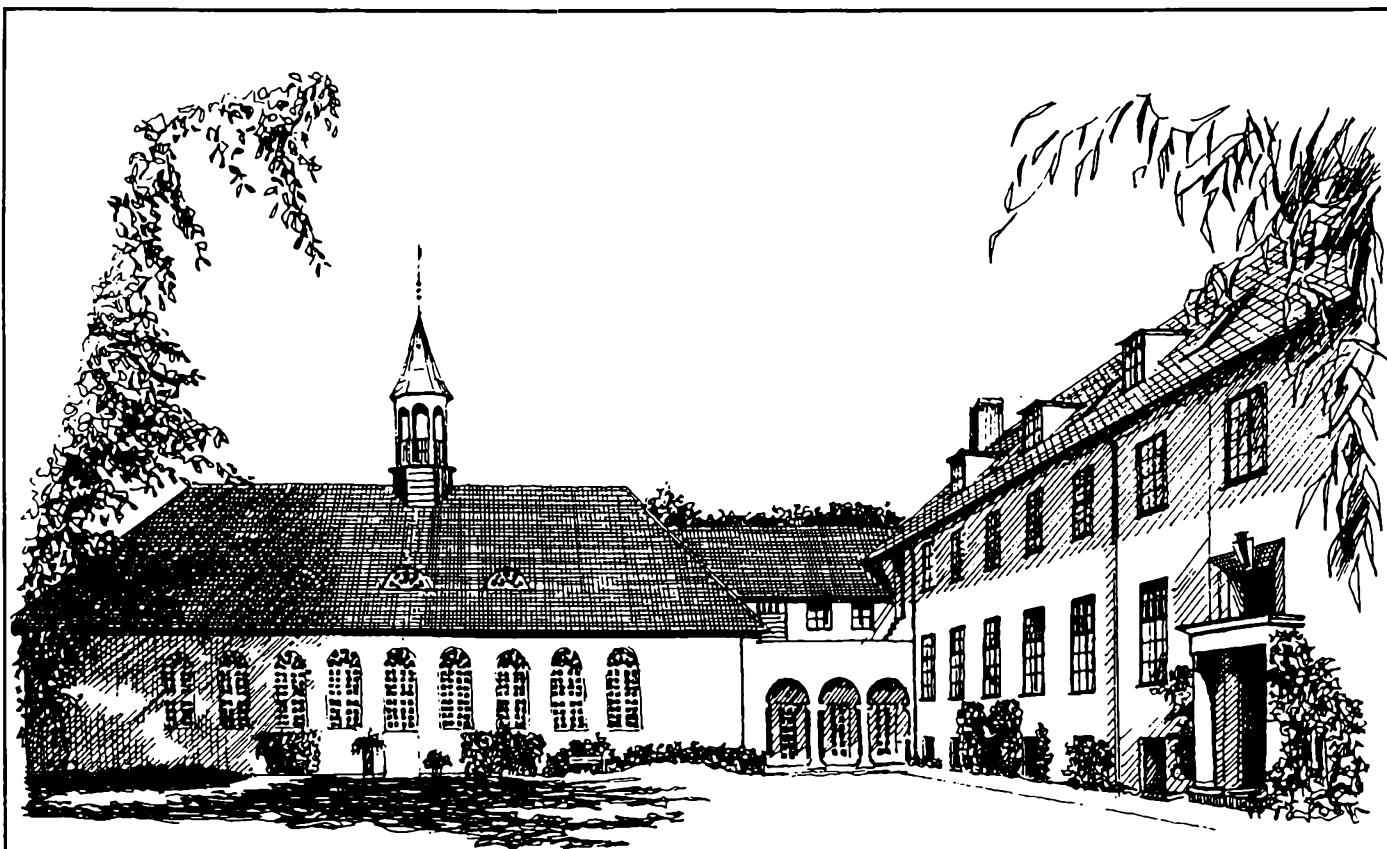
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sang og glæde	side 3
Julens gastronomiske glæder	side 4
Den gamle hovedgård fortæller	side 5
Studeopdræt og studehandel	side 6
Fra landsbyskolen for 150 år siden	side 9
Antvorskov Kloster og Slot	side 14
Fra kloster til mødested	side 16

Tidsskrift for
 Dansk Slægtsgaardsforening
 December 1992 – Januar 1993
 Nr. 301 – 51. årgang

H. Simon 86

Liselund ved Slagelse blev dannet i 1812 ved en udstykning af Antvorskov hovedgård. Den Vestre Haveparcel fik navnet Liselund, og efter hundrede år som landbrugsejendom blev den købt og indrettet til kursusvejendom. Liselund udgør de fysiske rammer for årsmødet 1993. Tegningen viser Liselunds kirke- og mødesal samt vestfløjen. Læs om Liselund side 16.

SLÆGTSGÅRDEN

LÆR AF FORTIDEN - LEV I NUTIDEN - VIRK FOR FREMTIDEN

Stiftet 5. juli 1941

Kasserer og sekretær:

Inger M. Hansen, Bjerggårdsvænget 9, 2840 Holte,
tlf. 42 80 25 37 (efter 17). Træffes bedst tirsdag. Postgiro nr. 808 31 42

Ejendomskonsulent:

Anders Frederiksen, Søndertoften 17, 9500 Hobro
tlf. 98 51 10 25

Slægtsgaardsarkivet:

«Klostergaarden», Ole Hansensvej 3, 4100 Ringsted,
tlf. 53 61 25 35 (onsdag 11-15 og evt. efter aftale)

Arkivar Else-Margrethe Ransy, Udbygade 19, 1, 2200 København N,
tlf. 35 37 73 22 kl. 18-21 (fortrinsvis folketællinger)

Genealog Bo Johansen, St. Strandstræde 4, 1, 1255 København K,
tlf. 33 11 67 20 efter kl. 18 (fortrinsvis gård- og slægtsundersøgelser)

Hovedbestyrelsen:

Formand: Gårdejer Carl Martin Christensen, «Kaaregaard», Badstrupvej 39,
Badstrup, 5485 Skamby, tlf. 64 85 11 74

Næstformand: Gårdejer Peder Møller Frifelt, «Lindegård», Tyndkærvej 7,
6823 Ansager, tlf. 75 24 30 87
(Formand: Bladudvalget)

Gårdejer Vagn Mathiasen, «Solgaard», Toeltvej 4, Langerød,
3480 Fredensborg, tlf. 42 19 38 37

(Formand: Arkivudvalget og Nordsjællandskreds)

(Ovennævnte tre udgør hovedbestyrelsens forretningsudvalg.)

Gårdejer Poul Ancher Hansen, «Stensebygaard», Stensebyvej 23,
3730 Nexø, tlf. 56 48 84 60

(Formand: Bornholms Amt)

Gårdejer, fhv. borgmester Verner Larsen, «Biltrisminde», Åbovej 17, Herlufmølle,
4160 Herlufmagle, tlf. 53 75 11 61

Gårdejer Arne Højland, Bakkedraget 3,
4270 Høng, tlf. 53 55 28 41

(Formand: Vestsjællands Amt)

Gårdejer Meta Larsen, Kornagervej 54,
4640 Fakse, tlf. 56 73 09 20

(Formand: Sjælland-Syd)

Proprietær Jens Peder Skov Jensen, «Hobygården», Hobyvej 37,
4983 Dannemare, tlf. 53 94 41 63

(Formand: Lolland-Falster afd.)

Gårdejer Hans Peder Madsen, «Mariesminde», Røjrupvej 41,
5550 Langeskov, tlf. 65 97 23 21

(Formand: Fynskreds)

Gårdejer Elise Jensen, «Højtoftgård», Gammelby 40,
6100 Haderslev, tlf. 74 56 63 16

(Formand: Haderslevkreds)

Gårdejer Torp Friis Møller, Aarslevvej 4, Aarslev,
6230 Rødekro, tlf. 74 66 66 97

(Formand: Det sydlige Sønderjylland)

Gårdejer Carl P. Jensen, Vadgård, Vadgårdsvvej 25,
6830 Nr. Nebel, tlf. 75 28 81 14

(Formand: Ribe Amt)

Gårdejer Knud Raunkjær, Magnolievej 114,
6880 Tarm, tlf. 97 37 30 08

Gårdejer Mads Andersen, Skårupvej 4, Hanning,
6900 Skjern, tlf. 97 36 20 74

(Formand: Ringkøbing Amt)

Gårdejer Holger Buch Juul, Ribevej 13, Ødsted,
7100 Vejle, tlf. 75 86 50 21

(Formand: Vejle Amt)

Gårdejer Anders Knudsen Pedersen, «Kjærsgård», Skadholmsvej 5,
Gjerbøl, 7732 Snedsted, tlf. 97 93 42 71

Gårdejer Jens Kr. Nielsen, Toftegård, Vrouevej 15, Vroue,
7800 Skive, tlf. 97 54 70 31.

(Formand: Midtjysk kreds)

Gårdejer Henry Slemming, «Ryttergaarden», Hammelevvej 23, Hammelev,
8500 Grenå, tlf. 86 32 01 99

(Formand: Århus Amt)

Gårdejer A.C. Winther Hansen, «Trillbakkegård», Korsbjergvej 3 b, Grydsted,
9240 Nibe, tlf. 98 35 16 03.

(Formand: Himmerlandskreds)

Gårdejer Esben Saksager, «Saksager», Saksagervej 190,
9760 Vrå, tlf. 98 98 80 16

(Formand: Vendsysselkreds)

Gårdejer Ingrid Houbak, «Gedemaalsgaard», Sakstrupvej 32, Bjergby,
9800 Hjørring, tlf. 98 97 10 36

Arkivet flytter til Jylland

Som det fremgår af referatet andet sted i bladet har vi holdt hovedbestyrelsesmøde den 21. oktober.

Jeg skal ikke her gå i detaljer med mødet, men blot kommentere et par af de ting, der blev drøftet.

Et par hovedbestyrelsesmedlemmer havde haft henvendelser fra medlemmer, der ikke altid var enig i de synspunkter, jeg som formand, giver udtryk for i mine side 2 artikler. Dette affødte en del debat, og jeg kan konkludere, at hovedbestyrelsen heller ikke altid er enig i mine synspunkter, men dog har den opfattelse, at formanden må give udtryk for sine meninger, uden at det selvfølgelig skal forpligte Dansk Slægtsgårdsforening.

Et medlem udtrykte det sådan, at hvis hovedbestyrelsen var utilfredse med formanden, kunne de jo bare vælge en anden.

Umiddelbart herefter genvalgte de mig, hvorfor jeg takker.

Jeg håber at vore medlemmer har forståelse for, at hvis formanden skal tage stilling til dagsaktuelle ting, vil det ofte betyde at han giver udtryk for synspunkter, som ikke alle deler. Hvis alle skulle være enige, ville det let blive lidt tamt.

Foreningens aktuelle problemer samler sig om vort arkiv i Ringsted, og jeg kan her meddele, at vort arkiv nu er lukket, og det vil ikke blive genåbnet i Ringsted. Uden at gå i detaljer kan jeg meddele, at vi ikke er sagt op, men blot har fået en mundtlig meddelelse om, at nu flyttede museet, og at man forventede at vi også flyttede.

Jeg vil gerne understrege, at vi har haft et fortrinligt samarbejde med Ringsted Landbrugsmuseum, og jeg håber at den flytning, der nu finder sted, må skabe stabile forhold for de aktiviteter, der her arbejdes med.

Vi har nu indgået en aftale med Dansk Landbrugsmuseum på Gl. Estrup på Djursland om, at vi flytter vort arkiv dertil.

De lokaler, vi har fået her, er bestemt bedre end dem vi havde i Ringsted, og jeg forventer at vi vil få endnu flere besøgende i vort arkiv, når det nu er placeret i sammenhæng med mange andre aktiviteter i landbrugssammenhæng.

Jeg tror vi alle bliver glade ved den placering, og jeg håber vore medlemmer får glæde af det.

Vi har i et års tid fornemmet, at der var problemer i Ringsted, og derfor står vi nu velforberedte på situationen, så selvom flytningen kommer til at foregå lidt over hals og hoved, har vi altså velegnede og velplacerede lokaler at flytte ind i.

Jeg sender hermed vore medlemmer de bedste hilsner fra os her i Badstrup, idet vi ønsker jer alle en god jul og et godt nytår, og håber på godt gensyn i 1993.

Med venlig hilsen
Carl Martin Christensen

Redaktion:

Ole G. Nielsen, Lundforlundvej 8, 4200 Slagelse,
tlf. 53 58 40 16

Nr. 302 udkommer omkring 20. februar. Stof til dette nummer skal være hos redaktøren inden den 20. januar

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Tryk: ROSTED BOGTRYK/OFFSET, 4200 Slagelse, tlf. 53 54 52 65

Sang og glæde

At pastor emer. Paul Honoré, Sorø

Dette med at synge er et ømt punkt i Danmark. Vi har så megen mekanisk musik, og vi er bange for hinanden. Det er meget sjældent at høre en flok mennesker synge af fuldt bryst og virkelig gå ind i det fællesskab, sangen kan give os mennesker.

Men endnu har vi da julen til at få os til at synge sammen. Jeg tror, julens tyngdepunkt for mange ligger i salmerne, og gennem salmerne kommer vi i kontakt med juleevangeliet.

»O kommer med til Davids by, hvor engle sjunge under sky; o ganger med på marken ud, hvor hyrder høre nyt fra Gud. Og lad os gå med stille sind som hyrderne til barnet ind, med glædestårer takke Gud for miskundhed og nådebud. Ja, sjunge hver, som sjunge kan: Nu tændtes lys i skyggers land, og ret som midnats-hanen gol, blev Jakobs stjerne til en sol.«

Traditionen at synge om julen er gammel i den kristne kirke, for der blev jo sunget fra første øjeblik, hvor det blev råbt ud over jorden: »Eder er idag en frelser født«. Alle vore julesalmer er på en måde en genklang af det første: »Ære være Gud i det højeste og på jorden fred i mennesker, der har hans velbehag.«

Julesangen er ikke bare en gammel skik. Nej, den er også en skik, der er trængt igennem til alle kroge af verden, hvor der findes en kristen kirke. I dette døgn er Asien og Afrika, Indien og Amerika med os i sangen.

Julens begivenheder har altid udløst sang, fordi deres inderste kerne er glæde. Glæden over hvad? Over, at Gud er kommet til os gennem Jesus Kristus, at han har givet sig til kende for os, fortalt os, hvem han er, og at han rækker os sin frelse. Juleevangeliet er noget af det mest demokratiske i denne verden. Guds frelse sigter på os allesammen. Ingen er udenfor. Der er ikke nogen, Gud ikke vil have med at gøre.

Mange siger: Jeg kan ikke begribe Gud, altså kan jeg heller ikke tro på ham. At vi mennesker er for små og begrænsede til at begribe Gud, er sandt. Derfor var det helt nødvendigt, at Gud trådte ind i vores verden og fortalte os om sig selv. Det er gennem Jesus Kristus, vi får noget sandt at vide om Gud, derfor kan vi mennesker ikke foretage os noget nyttigere end at samle os om Jesu Kristi ord og gerning. Mange spørgsmål kan blive ved at stå dunkle for os, men det, der er nødvendigt til liv og frelse, får vi hos ham.

Jeg er elsket af Gud, lige dér, hvor jeg står midt i livet. Det er julens budskab til hver eneste af os. Jamen, så hør det dog. Der er en, der ser dig, som du er og dog holder af dig. Du er ikke alene i dit livs kamp, og du behøver ikke at flygte for dig selv. Gud vedkender sig dig som sit barn, netop som du er. Det er julens lys, der skinner over dit liv.

Jesus nøjedes ikke med at tale om Guds kærlighed. Han virkeliggjorde den også. Han tog kampen op med det onde og døden, derfor kommer der en påske efter julen. Kærligheden blev ved at have overtaget, selvom ondskaben fik ham presset op på et kors. Han gav sig selv helt, derfor sprænges graven påskemorgen. Påsken viser, at der er realiteter under julens tale om kærligheden. Det onde og døden skal aldrig få det sidste ord over mig, når jeg holder mig til Jesus Kristus. Det er nok værd at synge en sang for.

Paul Honoré

70 år

Den 5. februar 1993 fylder Torp Friis Møller, Årslev, 70 år.

Fødselaren har gennem et langt liv været slægtens, historiens og organisationernes mand.

Torp Friis Møller har været landboforeningsformand, slagteriformand og vurderingsinspektør for Kreditforeningen Danmark.

Slægtsgårdsbladets læsere kender alle Torp Friis Møllers store historiske viden fra det store antal artikler, han gennem mange år har glædet bladets læsere med. Men der er ikke tal på den øvrige historiske aktivitet som foredrag, lokalhistoriske artikler og slægtsbeskrivelser.

Gennem mange år har Torp Friis Møller været formand for kredsen »Det sydlige Sønderjylland« og siden 1986 har han haft tid til at være medlem af Slægtsgårdsforeningens hovedbestyrelse. Da der i 1987 blev en ledig plads i bladudvalget, var det naturligt at Torp Friis Møller overtog denne.

Slægtsgården - Årslevgård er overgået til næste generation, men fødselaren er stadig aktiv på gården, der har stor betydning.

Selvom Torp Friis Møller nu runder de 70, er det ikke nogen pensionisttilværelse der er lagt op til. Fødselaren ønsker fortsat at være i aktørens og ikke tilskuerens rolle.

Tillykke med dagen.

OGN

Årsmødet 19.-20. maj 1993

Programmet for årsmødet er nu fastlagt.

Man begynder kl. 13.30 med mødet, der afholdes på Liselund. Aftenfesten holdes i »Bygningen« i Slagelse. Efter morgenandagten i Liselunds kirkesal kører vi til Valdbygården, hvor godsejer, kammerherre A. Bech åbner såvel hovedbygning som avlsgård og dagen slutter med besøg hos gårdejer Arne Hansen, Dalby, som har en stor samling gamle landbrugsredskaber. På dette landbrugsmuseum slutter årsmødet.

For dem, der enten er kommet til Slagelse eller som kan nå det alligevel, vil der være formiddagskaffe kl. 10.30 hos Gudrun og Arne Nielsen, Knurvangaard i Lundforlund.

Julens gastronomiske glæder

Af etnolog Charlotte S. H. Jensen

Julebordets tilbud har ændret sig gennem tiderne. Især i de sidste 100 år, hvor moderne retter som risengrød med mandel er blevet folkeeje. Men selvom tallerkenernes indhold er skiftet ud, ville 17- og 1800 tallets bonde genkende noget meget væsentligt ved julemiddagen: Masser af god mad, stærkt sødt øl og lækkert bagværk, der også hører til i vor opfattelse af »en rigtig jul«.

Juleøl og fedt flæsk

Hos dem der havde råd, bestod gastronomi i 17- og 1800 årene af masser af fed mad og stærkt sødt øl. Hos almuen var det især svinene, der måtte lade livet.

Julegrisens slagting var en særlig begivenhed, som krævede magiske foranstaltninger: Grisen måtte skærmes mod »onde øjne«, og når den var skoldet og åbnet blev indvoldene bragt ind så hurtigt som muligt. Bryggersets døre og vinduer blev lukket, så tarmene ikke gik itu ved vendingen, og man fik uheld med madlavningen. Grisens hjerte, lunge og lever blev smidt i et kar med vand. Forinden var der skåret kors i indvoldene, så man ikke fik ubudne gæster under arbejdet.

I Svinninge fik hunden den øverste halshvirvel. Hvis et menneske spiste af det kød der sad på den, betød det nemlig, at vedkommende ville blive halshugget.

En del af grisen endte som hakket kød i pølser. Ovenpå slagtingen og det store arbejde, kunne man tage forskud på glæderne ved et pøsegilde, med bl. a. blodpølse med smeltet fedt og puddersukker, finker og steg. Altsammen sager, der havde krav på at skylles ned med noget udover det sædvanlige... juleøl.

Juleøllet har – ligesom julegrisen – sin særlige og meget gamle berettigelse. De allerældste kilder om den førkristne nordiske jul omtaler festlighederne som at »drikke jul«, og juleøllet kendes også fra middelalderen, bl. a. i forskellige viser.

Til jul blev øllet extra stærkt og sødt og derfor blev der puttet både honning og extra malt i. I vor tid er det jo som bekendt bryggerierne der står for traditionen. Men det betyder ingenlunde, at juleøllets særlige tiltrækning og de tørstiges længselsfulde venten er blevet svækket.

Kæmpekager

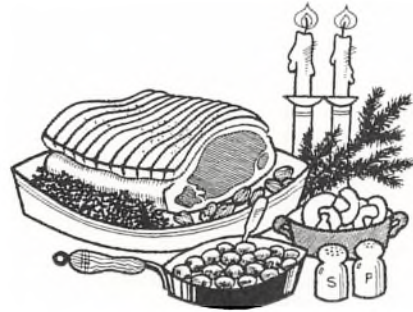
Bagning hørte også til de større opgaver. Der bagtes bl. a. sigtebrød, en sjælden delikatesse. Af det hjemmesigtede mel kunne der bages hele ovnfulde af de store lækre brød.

Nogle af brødene kaldtes »kager«. De var runde eller ovale og kunne være rene kæmper, der vejede helt op til 12 kilo, og havde flotte dekorationer. I midten af 1800-årene kunne der fx. være tegnet mønstre med pennefjer og redekamme, eller »udstukket« cirkler med et glas. Særligt fingernemme stemplede kagerne med hjerter, pentagrammer, stjerner m.m. udskåret i rå kartofler. En anden måde at lave mere bestandige stempler på var naturligvis at skære dem i træ. Efter brødbagningen kom turen til kagerne. En af vore allerældste småkagetyper, der stammer helt tilbage fra middelalderen, pebernødder, blev lavet uden hævemiddel. De små krydrede kager blev hårde som sten eller de nødder, som de er opkaldt efter. Allehånde, kanel, peber og kardemomme blev købt hele, og stødt i morter, så duften hang tyk og krydret. Klejner, æbleskiver og forskellige typer af vafler og gode-råd hørte også til julens søde fristelser.

Efterhånden som komfurer med ovne vandt frem, blev småkagesortimentet udvidet betydeligt, med vanillekranse, finsk brød og hvad nu alle herlighederne hedder.

En rap jul

Julemaden bestod langt ned imod vort århundrede især af det ferske svinekød, juleskinken. Men da julen i løbet af 1800-årene

ændrede sig, med nymodens udenlandske skikke som juletræ, julemad og overraskelsesgaver, ændrede madvanerne sig også. Blandt borgerskabet blev det moderne at spise gæs og andre former for store fjerkræ i julen. Julegåsen var egentlig en tysk opfindelse, som allerede i middelalderen havde vundet indpas på danske herregårde. I løbet af 1800-årene vinder gåsen indpas i de danske borgerhjem. Et eksempel findes bl. a. i »Peters Jul«, hvor gåsen med flag i ryggen og grankrans om maven hører til julebordets fristelser. Kalkunen holdt sit indtog efter 1864, hvor en større import af engelske juletraditioner begyndte. På landet var det dog stadig grisen, som langt ind i vort århundrede stod øverst på julemadens top-ti.

Gæssene kunne man jo slagte og sælge til byboerne, og meldte lysten til fjerkræ sig, kunne man stege en and. Også ved en anden af efterårets kulinariske traditioner, mortensaften, har anden erstattet den både større og dyrere gås. Juleanden er i de seneste årtier blevet vældig populær, og har måske endda overhalet både gris og gås.

Moderigtig risengrød

Grøden var, både blandt borgere og bønder uomgængelig – også i juletiden. Grød er en af vore allerældste spiser. Til daglig blev den kogt med vand af de gængse kornsorter, byg, havre og rug. Når der skulle være fest måtte der naturligvis lidt extra til, og så blev grøden ikke kogt med vand, men med sødmælk. Deraf navnet »sødgrød«. Sødgrøden er en relativt gammel festspise, hvorimod risengrød med mandel ikke har slet så mange år på bagen.

I byer og købstæder begyndte risengrøden at vinde indpas i begyndelsen af 1800-årene. Traditionen med den smuttede, hele mandel er også først kendt som folkelig skik fra dette tidspunkt. Et tidligere vidnesbyrd stammer fra kongelige slotte i 1500-årene, hvor legen med mandelen og de tilhørende privilegier kan være inspireret af en lignende fransk helligtrekongerstradition. Men det var først i slutningen af 1800-årene, at risengryn, en importeret luksusvare, blev til at købe – og betale – for de fleste. Den fine grød fik imidlertid hurtigt en konkurrent; Ris á l'aman-de, som fra begyndelsen af vort århundrede begyndte at gå sin sejrsgang, som juledessert nr. 1. Ris á l'aman-de – »mandelris« er modsat mange af vore andre nyere juletraditioner, en dansk opfindelse. Imidlertid er der jo rettet på dette forhold ved at give retten et fransk navn, der ligesom lyder finere, og mere moderne.

Bondesamfundets – og vores – spisen og drikken i juletiden har flere årsager. Den ene er enkel; god mad smager godt og forhøjer feststemningen. Men for almuen var juletiden også en slags »grå zone«, hvor det gamle og det nye år løb sammen. Ved at spise og drikke særligt godt i denne særlige tid kunne man måske påvirke det nye år til at indeholde en del af rigeligheden og overflodet, og derved undgå misvækst, hunger og mangelfuldhed.

Charlotte S. H. Jensen

Den gamle hovedgård fortæller

Sognepræst Henning L. Thrane, Aalborg Domkirke videregiver her sin ejendom – Gudumlund Hovedgaards beretning ved juletid 1992

Jeg er en ægte, gammel slægtsgård. De begyndte at skrive om mig i 1347, da Valdemar Kristoffersøn fik det til at dages i Danmark. Men jeg kan da udmærket huske den fløs, der gik med sine penge løst i lommen, og som tabte et par mønter ovre ved tårnet. Det var i den første Valdemars tid. De fandt pengestykkerne, hvor de var tabt, men først her for nylig, 700 år efter.

Der boede mennesker i mine bygninger længe før Valdemars-tiden. Han som »ej« mig nu, har to knægte, Christian og Jakob, de fanger flotte foreller i åen, men det hænder, når de er trætte af fiskeriet at de giver sig til at grave i køkkenmøddingen. Så kommer de hjem med skiveokser og pilespidser, som er over 6000 år gamle, fra Kongemose og Ertebølle-tid. En enkelt gang en fin prik-hugget grønstensøkse. Jeg indrømmer, at mine bygninger så anderledes ud dengang. Lidt simpelt ler og rørværk. Kun beboet om sommeren, om vinteren tog de sydpå. Men alle slægter har elsket stedet og bygget videre på mig.

En lang overgang var der vand her, til alle sider, kun jeg og min lille 150 tdr. land store ø ragede op i stenalderhavet, men her byggede de, og herfra sejlede de ud. Deres store skovøkser ligger her endnu, hist og her i mulden. Og nede i marken østentil fandt de resterne af en stor båd og et andet sted et primitivt skibsanker.

Oppe i Højskoven gemmes skatte fra jernalderen, de har allerede fundet nogle romersk fremstillede drikkeglas, og jeg ved der er mere.

Navne og ansigter er glemt, skønt de legede og lo, elskede og græd, gennem de mange tusind år. Levede ligeså oprigtigt og helt, som dem, der i dag fylder mine rum.

Kirken, den kristne kirke spiller forresten en ret stor rolle i min livshistorie. Som da jeg til arvingernes (og min) ærgrelse blev testamenteret til Viborg Domkapitel. De sortklædte havde skræmt dem til at købe sjælsmesser, til evig tid, lovede man. Overdragelsen skete i 1425, men allerede i 1536 var den evige tid og sjælemesserne slut. De kloge narrer de mindre kloge, det er nu min mening.

Ikke fordi jeg har noget imod kristne. Tværtimod. Den har ført lidt blidere skikke med sig, når den da ellers ikke blev forpagtet af magtsyge mennesker. I lighed med flere af mine ejere afskyer jeg paver af alle slags, denne sammenblanding af fjas med det hellige og så religiøst camoufleret magtbrynde. Vel, jeg kom fri af kirken, sådan da, for efter reformationen blev jeg ganske vist kongelig ejendom, men straks bortforlenet til Anna Friis, søster til ingen bedre end den straffede biskop Jørgen Friis. Hun skal nu i det mindste have ros på et område: sin datersøn, Jens Kaas til Gudumlund. Han havde gården som len af Frederik II., men det var Jens Kaas, som så heltemodigt, gennem flere år, holdt fæstningen Elfsborg (Gøteborg) skønt alt omliggende land var erobret af svenskerne (1546-69). Sverige måtte betale »Elfsborgs løsen« gennem mange tiår. Til belønning fik Jens Kaas lov at eje mig.

Hans iøvrigt højlerde efterlevende, Margrethe, blev gift med Knud Brahe. Her må jeg fortælle, at min nuværende ejers far, der klar og taknemmelig døde den 26. marts 1992, 100 år og 10 måneder gammel, ofte undrede sig over stjernehimlen over Gudumlund, »så lysende som ellers ingen steder«. Det er vel den omgivende Lille Vildmose, uden større byer, som formår at reservere nathimlen over Gudumlund for himmellegemernes lys. Når Tycho Brahe besøgte sin bror, her på gården, nød han de samme stjernetegn, som stadig pryder mine nætter.

Nye grene af den gamle slægt tog over. En vendisk adelslægt, von Buchwald, indgiftet i Friis og Kaas og Brahe, den sidste Kaas var gift med Catrine Buchwald. De første Buchwalder

husker jeg som barske krigskarle og hårde halse mod deres bønder, der var også en kommandant og slavehandler på guldkysten mellem dem. Jeg skal forresten huske at fortælle, at den for sin høje alder så berømte nordmand, Christian Drakenborg, kom på Gudumlund i begyndelsen af 17hundredtallet, stod endog fadder til hyrdens barn! Drakenborg døde dog til sidst har jeg hørt, og ligger begravet i en kælder under Århus domkirke. Da han gæstede os her, var han en flot ung mand på 108 og døde først 32 år og et ægteskab senere.

Her har for den sags skyld også boet en vaskeægte neger, tilhørende den sidste Buchwald på Gudumlund, nemlig min helt, Frederik von Buchwald, som var et mandfolk og en landmand af Guds nåde. Folk havde onskabsfuldt sagt, at herremanden på Gudumlund kan fange flere ål på mine marker end kornkærner. Lidt var der om det, men det klarede han, mit ædleste barn i løbet af 17hundredtallets sidste halvdel. Endnu i dag, 200 år senere, blomstrer egnen efter hans indsats.

Engang, jeg tror det var i 1776, kom Frederiks barndoms lærer på besøg her, en udmærket præst, som endda blev titulær biskop. Han spurgte den nu voksne, kammerherre og stiftamtmand, om han ikke var enig i, at der nu om stunder vises gejstligheden for lidt respekt. »Ingenlunde«, svarede kammerherren, »tværtimod endda, og desuden,« fortsatte han, »skal et menneske ikke vurderes efter sin titel, men efter personens gehalt.« Stolte, sande ord.

Frederik Buchwalds søn, Johan Heinrich blev såvel dansk klerk i Bangkok, engelsk officer i Indien, general hos Napoleon som endelig dansk professor. Ham var jeg også glad for.

Så kom der en tid på godt hundrede år, hvor jeg var reduceret til avlsgård under Lindenberg; fri igen i 1919, men kun for at blive udstykket grovere og grovere. Nu har jeg af tilliggende kun 60 tdr. land skov og lidt agerjord, men det er herlighederne, der er tilbage, med tusindårige grævlingekomplekser og rævegrave, med råvildt i skoven og, ikke at forglemme, Danmarks største rågekoloni. På mine brosten ligger hvert år i maj knap 2000 rågeunger på parade.

Desuden har jeg åen, plænerne, træerne, som ikke alle er årsunger, samt et yndefuldt spøgelse. Dog ikke jomfru. Det var nemlig det, der var galt.

Min nye ejerfamilie har kun haft mig i godt tyve år, og de er slet ikke adelige, men jeg må sige til deres forsvar, at ikke blot elsker de hinanden, men de giver, året rundt, mange beviser på deres respekt og kærlighed til mig gamle oldtidslevning.

Her ved juletid står jeg ofte og nynner på en sang, som Lumbyerne (Tivoli), digtede og komponerede til min ære. Når jeg kommer til sidste vers må jeg altid give mig lidt i bærende bjælker og middelalderligt murværk:

Gudumlundvalsen

Tekst af Knud Lumbye Musik af Th. Lumbye

Forår:

Stæren er kommen, den første i år,
jubilende, syngende: »Nu er det vår«.
Langt er vi fløjet fra lande mod syd,
mod Jylland vi stævned i kvidrende fryd.
Hjem til et hus under linde og bøg,
hjem til vor nabo, den kukkende gøg.
Mod huset, der står på den danske grund,
vor Gudumlund.

Sommer:

Vildmosen ligger i solbadets pragt,
skoven står brud, i skærsommernats dragt.
På markerne vugger det korngyldne hav,
mægtig den rigdom Vorherre os gav.
Bierne summer om rosernes flor.
Vid, der er skønnest på Danmarks jord.
Rig er Din sommer, hver eneste stund,
i Gudumlund.

Efterår:

Storken, den letter fra bøndernes tag,
svinger sig ud i den gryende dag.
Hæver sig over den regntunge jord,
og ud over mosen, hvor lygtemænd bor,
fjernt over havet, der larmer i vest.
Men se, når våren igen er vor gæst,
stævner vi atter mod hjemlandets grund,
til Gudumlund.

Vinter:

Hvid er Din væg - og hvidt er Dit tag,
ligner en brud, i den frostklare dag.
Mens solen, den skinner på sneens krystal,
da åbner Du for os Din gæstfrie hal.
Inde i stuen ved knitrende ved,
sænker sig livets lykkeligste fred!
Hos Dig vil jeg sove mit sidste blund,
på Gudumlund.

Svindel og fiduser

Medlemmerne af Slægtsgårdsforeningen vil erindre den skepsis, som bladet har udtrykt i forbindelse med udgivelsen af »Danske gårde i tekst og billeder«. Betalingen skete helt eller delvis forud, der var årelang leveringstid, og det man fik for pengene, var skuffende.

Fra tid til anden får hovedbestyrelsens medlemmer og redaktionen henvendelser fra medlemmer, der er blevet kontaktet af folk, som for betaling vil udarbejde slægts-tavler. Ofte modtager disse »hjælpsomme« personer nogle tusinde kroner forud, mod restbeløbet, når slægtsbogen vil foreligge.

Der er megen plad indenfor denne branche. Hvis man betaler forud til en dørsælger af slægtstavler, er man sikker på at blive bedraget.

Skal man have andre til at udarbejde slægtsundersøgelser for sig, skal man selv henvende sig til en hæderlig samarbejdspartner, hvor kvalitet og pris harmonerer. Der findes mange seriøse, professionelle genealoger, og deres arbejde kan der ikke klages på.

Det er plattenslagerne vi advarer imod.

Ole G. Nielsen

Studeopdræt og studehandel

Af Torp Friis Møller, Årslev

Helt fra Arilds tid har Danmark været eksportør af landbrugsvarer. Hvornår det begyndte og i hvor stort omfang ved vel ingen, for samlede opgørelser og statistikker hører jo kun den allerseneste tid til. Fra den ældre tid foreligger kun lidt spredt killemateriale både herhjemme fra og i det sydlige udland, derfor må meget bero på et rimeligt skøn, idet det jo næsten er som at arbejde med et puslespil, hvor de fleste brikker mangler.

Herhjemme var i ældre tid vore købstæder kun små og ubetydelige set med nutidens øjne, og ved indirekte beregninger menes det, at i reformationsåret 1536 var Bergen i Vestnorge Nordens største by med omkring 13.000 indbyggere.

Selvom penge godt nok kendtes og brugtes, var naturaløkonomien den helt overvejende faktor, hvor folk i almindelighed var selvforsynende, og selv i købstædernes midte lå der bøndergårde. Anderledes var det i det sydlige udland, idet der her langt hurtigere fremstod ret store byer, hvad der krævede meget større tilførsler af fødevarer udefra og meget hurtigere overgang til pengeøkonomi. Det gav krav om flere og bedre, særlig animalske fødemidler, og derved rettedes blikket bl. a. mod Danmark.

De første store eksportartikler her fra var nedsaltede sild (Øresundssilden), korn, heste og slagtekvæg, og blandt de sidste overvejende i form af stude. Danmark var jo et udpræget landbrugsland og forholdsvis tyndt befolket, endnu i 1660 boede der her ca. 13 mennesker pr. 100 ha mod dagens Danmark 120 pr. 100 ha. Til sammenligning kan nævnes, at der i Holland nu bor 390 pr. 100 ha.

Studeopdræt

Før 1700 var egentlige danske kvægracer et tvivlsomt begreb, og i stedet talte man om jyske, fynske, sjællandske og skånske stude o.s.v. Rent farvemæssigt var det også en meget varieren-

de blanding, der var både grå, sorte, røde, brune samt dem, der for eksempel var blakkede, blissede, broget, grimet, hjælmet, spjældet o.s.v.

Ude på de almindelige bøndergårde havde man i ældre tid ikke ret stort kohold og heller ikke ret mange ungkreaturer. Før udskiftningen i slutningen af 1700-tallet kunne den enkelte ikke uden videre udvide sin besætning, idet han under fællesskabet kun havde græsningsrettigheder til et vist antal kreaturer, og desuden kneb det som regel med vinterfoder. Da rodfrugter var ukendt, havde man kun lidt halm og avner, men da kornarealerne var forholdsvis små og kun ydede ca. 4 fold, var der ikke meget at slå til side med, og kornet blev fortrinsvis brugt til mennekeføde samt til øl, der næsten var datidens eneste drik ud over vand.

Det eneste virkelige kreaturfoder man havde, var hør, og derfor var det meget vigtigt med gode enge. Datidens ko gav almindeligvis kun ca. 500 l. mælk om året, så derfor var en levende kalv meget vigtig.

Til særlig belysning af forholdene kan her nævnes en tælling foretaget i 1825 over mit hjemsgn Hjordkær vest for Aabenraa. Dette sogn var et typisk landsogn på ca. 3000 ha med $\frac{2}{3}$ sandjord og $\frac{1}{3}$ lerjord og her var 7 landsbyer med ialt 51 gårde og 18 småbrug med jord.

Årlig udsæd

Rug 319 tdr. á 100 kg
Havre 277 tdr. á 100 kg
Byg 50 tdr. á 100 kg
Boghvede 125 tdr. á 100 kg

Samlede besætninger

281 køer = gnst. 5 køer
383 ungvæg = gnst. 7 stk.
147 heste = gnst. 3 stk.
197 får
50 svin = gnst. 1 stk.
115 bistader

Hestene fik i reglen lov til at gå ude hele vinteren, og kvæget holdtes så vidt muligt på græs til jul, og hvis det ikke var vinter, kom de igen ud i marts.

Det første halve år blev en tyrekalv i reglen på fødestedet, og da køerne dengang altid kælvende om foråret, blev kalvene solgt om efteråret til andre gårde, og tit blev kalvene handlet hvert halve år, indtil de til sidst havnede på de såkaldte studegårde.

Skønt man som førnævnt opdrættede stude over hele landet, blev det med tiden særlig Vestjylland, der overtog færdiggørelsen af studene. De fleste år i Jylland løber jo mod vest, og her ude på de flade strækninger omkring de brede åløb, var der en masse enge, som gav rigelig vinterfoder til studene, så her opstod der særlige studegårde, hvis navne blev kendt langt ned i Europa.

Studehandelen

Allerede i 1200-tallet under kong Valdemar Sejr kendes beretninger om danske stude, der ad søvejen gik til markedet i Amsterdam, og fra Brygge i Flandern kendes en toldtarif fra 1252, der omfatter danske stude og heste. Vore gamle kirker blev jo bygget endnu tidligere, og ser man i det vestjyske, så adskiller kirkerne her sig fra dem længere inde i landet, idet fra Friesland i syd til egnen omkring Ringkøbing fjord er ikke mindre end omkring 60 kirker bygget af materialer, der stammer fra Rhinlandet. Ingen ved det, men måske er disse materialer hjemtaget som returfragt og for eksempel betalt med stude.

Ned gennem Jylland kendes mange såkaldte studeveje, der i begyndelsen alle efterhånden flettedes i den gamle oksevej – nu kaldet Hærvejen. Fra Ribe, som oprindeligt var et handelscentrum, vandrede de ad den gamle Ribe-Slesvig vej, der mundede ud i Hærvejen ved Tolsted omtrent 9 km vest for Aabenraa. Langt senere, da man bedre kunne forcere de brede åløb mod vest, gik de vestjyske stude ad andre veje direkte mod syd.

Fra 1300-tallet kendes eksempler på tyske opkøb af okser i Danmark, men i slutningen af 1400-tallet begynder hele oksehandelen at tage en mere permanent form. I 1375 havde de holstenske grever fået kejserens bekræftelse på, at Gottorp tolden tilhørte dem, og derfor anlagde noget senere dronning Margrethes medregnet kong Erik af Pommern det første danske toldsted ved Nyhus umiddelbart syd for den nuværende grænse. Ud fra holstenernes klager herover, vedrørende deres tab ved dette træk, kan indirekte beregnes, at eksporten af stude på det tidspunkt må have været omkring 10.000 pr. år.

Den gang var det ret så usikkert at drive med stude, idet drifterne ofte blev genstand for røveriske overfald, som endda ofte havde adelsmænd som bagmænd. De først kendte opkøbere stammede fra områderne ved Lybæk og Hamborg, og de kaldtes for Knochenhauere (knoglebankeré). Det var som regel oldermændene for disse knochenhauerlaug, der foretog opkøbene. Senere var det helt overvejende hollændere, der optrådte som købere.

Holland havde efterhånden fået opbygget en meget stor handelsflåde, og disse skibe var ofte borte i halve og hele år. Til skibsprovanteringen brugtes i stor udstrækning saltet oksekød, og til dette formål var de danske stude særlig efterspurgt, fordi man mente, at kødet fra dem tog særlig godt imod saltet. Derfor regnes 1500-tallet som oksehandelens guldalder, men det er meget begrænset, hvad man ved om netop den tid. I 1544 delte kong Christian III Sønderjylland mellem sig og sin kongelige familie. De forskellige administrationsområder fik ret til selv at opkræve told, og derved måtte stude nord fra fortolde 4 gange, når de passerede Sønderjylland. Når dette nævnes her, er årsagen den, at fra en del af disse toldsteders bevarede regnskaber, kan udledes omtrent hvor mange, der eksporteredes og navnene på de danskere og udlændige, der gjorde det. En mere grundig beskrivelse må af hensyn til stoffets længde undlades her, og derfor fremdrages kun enkelte ting.

Okseeksporten var ikke jævnt og glidende, for af og til kom der perioder med alvorlige afbræk på grund af de mange krige både herhjemme og i modtagerlandene, og dertil kom også pest-

perioder, både blandt mennesker og dyr. Særlig slemt blev det i de mange krige i 1600-tallet, men i 1642 viste en samlet opgørelse dog, at der dette år eksporteredes 37.500 stude. De fleste stude blev drevet ud af landet, og stude fra øerne blev fragtet over Lillebælt mellem Assens og Årøsund. Drivningen foregik næsten helt overvejende forår og efterår. Om foråret med stude til græsning i de fede marskområder, og om efteråret med færdig-fedede stude.

Udover drivning over landegrænsen blev der særlig i ufredstider fragtet en del ad søvejen. Fra øerne over Østersøen, hvor der for eksempel udskibedes fra byerne Næstved, Rødby og Assens, men der sendtes også ikke så få stude til Holland fra vestkysthavne, som for eksempel Hjørring og Ribe m. m. Der blev også slagtet mange okser herhjemme om efteråret, hvorefter kødet blev nedsaltet, og i året 1492 solgtes alene til Lybæk 70.000 huder.

Studene var som regel 4-5 år, når de eksporteredes, og middelalderens stude var meget små, de havde en stangmåls højde på 1,30 m og vejede sjældent meget over 400 pund levende, senere blev de dog større, og i 1600-tallet kom de op på 600 pund, og omkring 1750 vejede de 750 pund.

Kongegrænsen gjorde den gang på mange områder stor forskel. Nord for denne havde kongen og adelen på det nærmeste monopol på studefedningen, og bl. a. lod Christian IV mange stude opfede. Kun adelen måtte opkøbe magre stude hos bønderne, og bønderne selv måtte kun købe på markederne.

Selve studefedningen på stald var en meget tvivlsom forretning, men det gav valutaintægter, og der var endda lange perioder, hvor udførsel af magre græsstude var forbudt. Ligeledes kunne bønderne nord for grænsen heller ikke selv udføre deres dyr, for hertil krævedes en vis autorisation. Denne gik fortrinsvis til folk fra byerne, selv om der var undtagelser. Som eks. skal her nævnes, at navnene kendes på 4 borgmestre fra Ribe, som optrådte som studehandlere. I Sønderjylland kunne derimod enhver bonde, der havde lyst, evner og drist dertil selv udføre sine dyr, og derfor talte bønder nord fra om Paradiset og frihedens land. Studehandelen blev frigivet i forbindelse med landboreformerne i 1780'erne. Studehandelens største glansperiode var nok fra 1550-1620, og i denne periode nåede antallet op på 50.000 stk.

En overgang opstod der store kvægmarkeder over hele landet, men senere tabte disse deres betydning, og studene gik nu til det store Wedel marked på danske hænder.

En stor studehandler udførte årlig 1000-2000 dyr og en mellemstor 400-600. Ved Kongegrænsen opkrævede kongen told samt ved Bov, og ved Tolsted og Gottorp opkrævede hertugen sin told, og det var efter 1790, da toldopkrævningen blev ophævet, at studene nu gik ad vestligere ruter.

Studehandelen krævede stor kapital, og når der i de forskellige toldregnskaber ofte i lange perioder næsten udelukkende optræder mest hollandske navne, skyldes dette sikkert dårlige pengeforhold i Danmark.

Efter svenskekrigene kom studehandelen først rigtig i gang igen omkring 1690, men nu på ca. 20.-25.000 dyr årlig. Og i 1700-tallet kom så de voldsomme perioder med kvægpest, hvor bestanden vel nærmest blev decimeret. I 1800-tallet var hollænderne faldet fra, og nu gik de bedste stude til markedet i Husum som græsstude til Ditmarsken og Ejdersted. De lidt ringere stude gik til Itzehoe eller længere ned i Holsten.

Den praktiske handel

Da toldregnskaberne sluttede kendes studenes antal til eksport ikke så godt, men til gengæld vides der lidt mere om det rent handelsmæssige og den praktiske udførelse. Her skelnes skarpt mellem den lille handel og den store handel. Den lille handel eller almindelig markedshandel var fuld af tricks, fup og fiduser, men i den store eksporthandel, som den gang som før nævnt, fortrinsvis gik til Husum og Itzehoe, var man ærlig i en grad, der grænsede til det storslåede eller rørende. Her skal kun omtales forårsstude, og de blev oftest købt i april af de store studegårde,

og blev så holdt her et år, hvorefter de blev solgt til eksport. Disse stude skulle holdes godt, men ikke fedes, og nu regnede man med årlig til hver stud 300 kg havre og 150 kg byg.

Som eksempel kan her nævnes Tandrup, som i 1799 købte 110 stude for 60 rdl. pr. par. Året efter blev de solgt for 95 rdl. pr. par.

Når en studehandler kom ind i sådan en gård, udspandt der sig et helt ritual. Lige inden for døren stod *æ dørstud*, det var en af de virkelig gode, men ikke den bedste. Den som kom ind af døren til stalden skulle straks have et godt indtryk af gårdens rigdom og velmagt. Lidt længere nede i rækken stod så den bedste – Kongestuden, og længst tilbage stod så de lidt ringere dyr.

Dyrene blev altid handlet parvis, og på det tidspunkt gjaldt alle mulige slags europæisk mønt som gængs betaling i Jylland helt op til Limfjorden i hvert fald før 1848. Det kunne bl. a. dreje sig om små skidne lybske skillinger, præjsiske dalere, brunsviske dritler eller zweidrilere m.m. Man kendte endnu ikke titalssystemet, og for eksempel gik der 4 lybske skillinger til et kast, og 4 kast til en mark og tre mark til en daler kurant. I en sådan handel kunne der godt blive forlangt i spesiger, derefter budt i præjsere og så endelig handlet i mark.

Løvrigt havde man mange små tekniske udtryk i *æ levvend handel*. Om et prima dyr sagde man, at den var af *æ slaw*, eller den kunne være lidt yderlig af *æ slaw*, eller den er gået den rette vej, men har fået *æ røv ud af æ slaw*. At disse ting var i orden, var en æressag for sælgeren, og det måtte ikke gerne ske, at køberen sagde: *Der er ingen slaw i dem*, for så var de for dårligt købt ind. Kneb det lidt med foderstanden, kunne køberen sige: *æ slaw er der, men æ pund mangler*.

Når en flok stude var købt, kunne man godt handle om flere på et lidt senere tidspunkt ubeset, når blot sælgeren gav sit ord på, *at de var af samme slaw*. Sidste torsdag i april og første torsdag i maj var de helt store markedsdage i Husum, og ofte fik køberen lov til at vente med betaling til de var solgt i Husum.

Af drivere regnede man med to til 50 stude og tre, når der var flere. De fik så kosten og 20 lybskillinger i dagløn, men måtte bekoste hjemturen selv. En sådan tur tog i reglen 12 dage fra Ålborg til Itzehoe, og i Sønderjylland gik det mundheld: Du kan jo æde som en Jyllandsdriver.

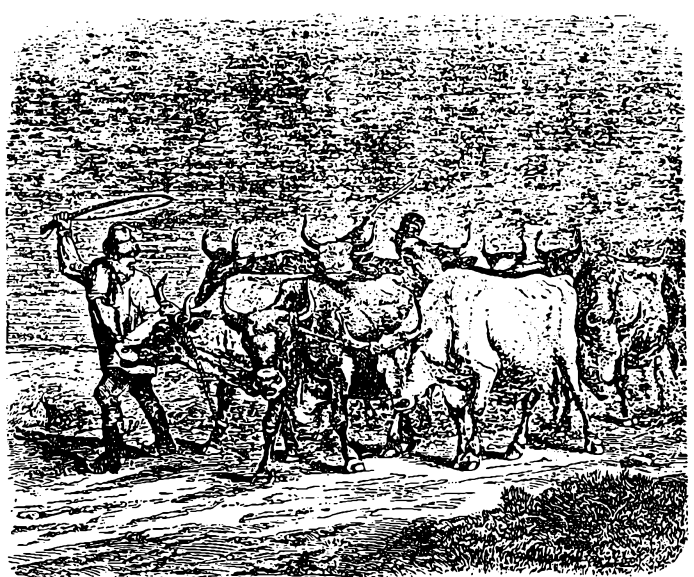
Omkring 1840 regnede man med, at turen ialt kostede 2 daler kurant pr. stud. For både stude og drivere var det en lang vej at gå, og særlig i betragtning af at driverne jo kun gik i fladbundede træsko. Drejede det sig om større flokke, sendte man som regel en fordriver foran, han skulle kende vejen og bestille kvarter og skaffe foderpladser. Han skulle også kunne årelade en overdreven stud.

Det var et broget liv, der udspandt sig på disse store studekroer. Ved de største kunne der raste op til 1000 dyr på een gang. Foruden vand fik studene hø, et lispunds knippe til 2 stude, man vejede dog ikke, men tog på slump. Driverne skulle så have mad, og forskafferen var som oftest en lidt pænere mand, mens driverne ellers ofte var nogle rå børster.

Først fik man kaffe, og derefter varm mad – sødsuppe, flæsk eller hvad man nu havde, så spillede man kort og drak puncher eller fortalte krøniker. Om morgenen fik man regningen, som blev puttet ubetalt i lommen og først klareret, når studene var solgt. 3-3½ mil eller ca. 25 km var en passende dagsmarch. Et stykke uden for Husum lå Jægerkroen, og var der rift om studene her, kunne der ofte sælges op til 1000 stude dagen før det egentlige marked. Var en flok stude solgt, blev summen blot noteret ned i en bog med køberens navn og derefter straks drevet videre, og først om eftermiddagen kom køberen og betalte.

Selv om man kendte papirspenge, blev de sjældent brugt i studehandelen, og særlig efter statsbankerotten i 1813 blev man bange for dem. I stedet for betalte man i klingende mønt, der jo i sig selv havde en vis værdi. Af praktiske grunde blev mønterne udbetalt i poser eller tutter, som var forseglet og indeholdt værdien af 10 daler kurant. Den person, der havde optalt og forseglet posen, skrev sit navn derpå, og en sådan pose kunne ofte cirkulere gennem mange hænder i årevis uden at blive åbnet.

Når sælgeren havde fået sine penge, kom foderskafferen og

fik penge til drivere og kroregninger. Men disse pengesummer var jo tunge, og var det en mindre studehandler, havde han dem ofte om livet i en pengekat, større sælgere havde et jernbeslået pengeskrin, der ofte passede ned i vognfadingen og tjente som sæde, mens andre var ophængt under vognen i svære remme.

Selve handelen foregik under næsten rituelle former, som er vanskelig at beskrive, men faktisk skulle opleves. Ved et godt marked kom køberne som før nævnt i møde og enkeltvis og havde travlt, men kom de slentrende i flok, vidste man, at markedet ville blive slæbende, og fik man ikke solgt i Husum, gik turen videre til Itzehoe, hvor den sidste kro hed Blauen Papp.

De store studegårde var også kendt hernede, og skete det, at en studehandler opgav forkert herkomst og det blev opdaget, var han færdig for altid, og det kunne endda hænge ved både til sønner og sønnesønner. Selvfølgelig kunne det ske, at en studehandler gik bankerot og kom til at skyldte betroede midler, men det var en uskreven lov, at han betalte alt, hvad han kunne, om han så måtte sælge sin skjorte af kroppen. Derfor var man heller ikke bange for atter at betro ham værdier og hjælpe ham i gang igen, for man vidste, at han senere betalte sin gæld, hvis han kunne.

I 1842 udbrød der mund- og klovesyge mellem 1 og 2 marked i Husum, og så ville ingen købe dyrene, og man kunne jo heller ikke tage dem med hjem igen. Der fortælles om en mand, der havde indkøbt sine stude til 35-40 daler og nu måtte afhænde dem til 10 daler. Han var nu bankerot, og hvid i hovedet gik han om bag ved og tog sit eget liv.

Gik handelen derimod særlig flot og studene var steget meget i pris, kunne det ske, at man lejede både køretøj og musikanter og kørte så ud af byen med fuld musik.

Efter 1864

Efter krigen i 1864 standsede handelen med stude til Tyskland, men en overgang kom England ind i billedet. De danske stude udskibedes nu i Hamborg til England, men billigt oversøisk korn strømmede nu ind og var med til at skabe landbrugskrise over hele Europa. Priserne faldt, og hvert land forsøgte at hytte sit eget skind, og England indførte importstop. Dette ramte Danmark særlig hårdt, studeoprættet gik i stå og kom aldrig rigtig i gang igen. Produktionen blev nu helt omlagt til malkekøer og tyrekalvene endte til sidst med at blive slagtet som nyfødte.

I mejerisektoren og for slagtesvin indførtes andelsbevægelsen, men for afsætningen af oksekød havde man nu næsten kun udmalkede gamle køer at afsætte, og det mente man den gang i begyndelsen ikke, at det var baggrund for at oprette en andelsbevægelse på. Derfor fik de private lov til at køre dette løb og sætte sig så hårdt på denne afsætning, så oksekødssektoren senere fik en meget snørklet opbygning, men det er en helt anden historie.

Fra landsbyskolen for 150 år siden

De fleste mennesker er interesserede i skolespørgsmål, som ofte bliver genstand for diskussion, også i medierne.

Der er naturligt nok forhold i skolen, som bliver kritiseret af nogle, men generelt må det siges, at børn i vore dage får god undervisning, ikke mindst hvis man sammenligner med »gamle dage«.

I 1700-årene var skolevæsenet i landdistrikterne meget lidt effektivt. Om en degneskole et sted hed det 1781: »Degnen lærte Børnene at læse og hørte dem i Lektier, særlig Katekismus og Salmer, de fremmeligste fik Lov at øve sig i Skrivning, men saadanne overflødige Kunster som Regning indlod man sig ikke på.«

1789 nedsattes Den store Skolekommission, der sad i 25 år, og derefter kom så skoleloven af 1814, som bestemte, at der skulle være undervisningspligt i Danmark. Til en begyndelse krævede loven dog kun undervisning i religion, læsning, skrivning og regning; dertil føjedes senere sang og gymnastik, »om Læreren var i Stand til at undervise i disse Fag.«

Hvordan skolen fungerede ca. 30 år efter lovens ikrafttræden, kan jeg give et eksempel på. – Min farfar Lars Pedersen blev født i Martofte 1835 og begyndte sin skolegang 1842, altså for nu halvandet hundrede år siden. Han skrev mange år senere følgende beretning om sin skoletid, som han kaldte »Barndoms minder«. Den er jo på rim, men da farfar aldrig fik anden skolegang end den, han her fortæller om, tilgiver man ham nok, at verser-fødder og rytme ikke er fuldkomne.

Skolevæsenet på Hindsholm var vel hverken værre eller bedre end andre steder, og måske var det tilfældigt, at landets første friskole blev oprettet 1852 netop i Dalby. Friskoletanken slog an på egnen, hvor der senere inden for Kertemindes nuværende kommunegrænser blev oprettet friskoler i Rynkeby, Revninge, Drigstrup og Kerteminde. – Og det er vel forståeligt, at farfar lod sine fem børn gå i friskole i Dalby.

Lars Ringkær Pedersen
Bovense

Barndoms minder

Naar man tilbage i Tiden gaar,
saa meget os da i Tanker rinder,
som klart og tydeligt for os staar,
især de kære Barndoms minder.
Det er saa rart at dvæle ved dem,
det er saa rart dem at kalde til Live,
og da de for Tiden er kommen frem,
vil jeg nu prøve dem at nedskrive.

De Barndomsdage saa hurtigt svandt
her ude i det gamle Martofte,
næsten umærkeligt bort de randt,
men kommer i Tankerne frem saa ofte.
Som lille Purk jeg husker saa godt,
hvordan jeg drev omkring paa Gaden,
at lege var hele min Længsel blot,
jeg havde næppe Tid til Maden.

Men længe det dog ikke gik,
jeg Drivert ikke skulde være,
jeg baade Bog og Tavle fik,
jeg noget nyttigt skulde lære.
Og jeg begyndte med A B C,
jeg stavede af alle Kræfter,
og siden skrev jeg 1 – 2 – 3,
og hvad der siden fulgte efter.

Men Læselysten jeg havde ej,
allerhelst jeg fri ville være,
men det ej hjalp, jeg sagde Nej,
for Bedstemor mig skulde lære.
Jeg svær Respekt for hende bar,
hun havde mig i Pleje tagen,
fordi min rette Mor og Far,
var op i Nørrejylland dragen.

Paa Homaa Hede de havde et Bo,
en Tanke herover imellem de sender,
de levede nok i den gode Tro,
at deres Dreng var i gode Hænder.
Min Bedstemor var ogsaa god,
den Ros hun skam fortjener ærlig,
paa mit Parti hun altid stod,
og var som en Moder øm og kærlig.

Men Læsningen maatte og skulde fort,
og Fremgang der ogsaa kendes kunde,
det var endnu ej noget stort,
men rent jeg læste dog nogenlunde.
De Pogeaar saa hurtigt gik,
en syvaars Dreng jeg nu var bleven,
hvorfor jeg efter Tidens Skik,
nu i Skolen blev indskreven.

De første Dage var det rart
at samles med de andre Dreng,
men Bladet det sig vendte snart,
thi Degnen han var grumme strenge.
Hans hele Væsen var saa bøst,
hans hele Færd var saa aparte,
med Skældsord blev vi overøst,
hans Ydre til hans Indre svarte.

Han brugte Tamp og Lineal
og klaskede os under Øret,
han rev i Haaret som en gal,
og det betog os smaa Humøret.
De børneprygl er en simpel Ret,
som i Grunden slet ikke nytter,
jeg af Erfaring kender til det,
det haarde gør kun de smaa Gemytter.

Jeg husker godt, naar jeg holdt for
og fik, saa Ryggen var ved at revne,
da tænkte jeg, naar jeg bli'r stor,
saa kan du tro, jeg skal mig hævne.
Men Barnet glemmer sin Hævn i en Fart,
en Uret det meget snart tilgiver,
var som store vi saa, var det rart,
hvis ikke vi er, maa vi se, vi bliver.

Men før fra Degnen jeg slipper bort,
maa Ordsproget frem, som vi alle kende,
at »strenge Herrer regerer kun kort«,
og Degnen, med ham fik det hurtigt Ende;
thi Sagen var den, at Manden drak,
hvad Degne jo aldrig burde gøre,
for saa bli'r deres Tale til Snak,
som aldrig det er værd at høre.

Og fra Bestillingen blev han sat,
 man kunde slet ikke bruge Manden,
 thi det var ikke saa rigtigt fat,
 af Drik han havde tabt paa Forstanden.
 En Hjælpelærer i Stedet vi fik,
 og dertil trænge vi ogsaa højlig,
 han snart paa Skolen satte Skik,
 derpaa at tænke er helt fornøj'lig.

Han Lektier nu os daglig gav,
 og næste Dag vi skulde høres,
 og Ramsen gik ej saa smaat i Trav,
 men lige alt, hvad der kunne køres.
 Skal Ramsen læres, da er det svært,
 for mange Børn en gruelig Pine,
 og naar den skal ud, da lyder det sært,
 det kommer næsten som fra en Maskine.

Og dem, der er sat som en Børnevagt,
 som skulde frede den spæde Spire,
 har Læselysten helt ødelagt,
 hos mange kom den jo aldrig tiere.
 Men noget i skolen der øvet blev,
 hvortil det nok var værd at lytte,
 vi læste i Bog, vi regned' og skrev,
 og det har tit os været til Nytte.

Vor næste Lærer var ikke saa slem,
 men lidt Krabask vi dog skulde have,
 vi kunde vel ogsaa trænge til dem,
 for vi Spilopper nok vilde lave.
 Naar jeg for Skolen imellem var fri,
 saa maatte jeg alle Slags bestille,
 det maatte jeg tidligt øve mig i,
 skønt jeg den Gang var meget lille.

Jeg maatte ud for at passe Kvæg,
 jeg maatte tærskes, harve og pløje,
 og først om Aftenen kunde jeg
 mig med de andre Børn fornøje.
 Og Klokkeslettet blev da bestemt,
 naar jeg igen skulde være hjemme,
 men traf det imellem, det blev forglemt,
 ja saa var jeg i en hæslig Klemme.

Klø i Skolen og Hjemmet med,
 man blev tilsidst jo rigtig øvet,
 jeg synes, det var en Mærkværdighed,
 at ikke jeg dog blev helt forknøvet.
 Det var just ikke de blideste Kaar,
 jeg havde i disse Barndomsdage,
 men der var en Uskyld i disse Aar,
 som gerne jeg vilde kalde tilbage.

Jeg har nu tænkt saa mangen Gang,
 hvorfor mon dog Børn saa haardt skal straffes,
 hvorfor dog bruge al denne Tvang,
 sligt noget burde da helt afskaffes.
 Men det hører med til Tidens Skavank,
 det er jo noget, vi kender saa nøje,
 Folk bliver ved med disse Bank
 og mener, man Grenen som ung skal bøje.

Mon Barnet i saadan et Hjem bliver godt,
 det er der mange iblandt, der mener,
 det hele, der opnaas, er vist blot,
 at Barnet bliver en Øjtjener.
 At Barnlig Lydighed klæder net,
 det er der ingen, der vil benægte,
 men med det gode det opnaas let,
 og denne Lydighed bliver den ægte.

Lys og Mørke skifter saa tit,
 Sorg og Glæde jo ligeledes,
 for mig det klaredes ogsaa lidt,
 jeg skulde ikke bestandig kedes.
 Jeg voksede op og tog til i Aar,
 og blev nok ogsaa lidt mere mandig,
 naar Barnet fremad i Tiden gaar,
 det bliver mere og mere forstandig.

Og jeg blev efterhaanden saa klog,
 at kunde jeg ikke med Magt mig klare,
 da gerne Despoterne jeg bedrog,
 for List de ikke sig kunde vare.
 En morgen jeg hen til Skolen gik,
 saa tidlig, at ingen andre var kommen,
 og fat på Degnens Tamp jeg fik,
 og den jeg puttede ned i Lommen.

Stille jeg ud af Skolen gled,
 og om bag Huset jeg hurtigt ilte,
 jeg tænkte, har du nu Kniven med,
 jeg følte efter, fandt og smilte.
 Og saa blev Kniven trukket op,
 og Tampen skaaret rent i Stykker -
 den Tamp har varmet saa mangen Krop,
 naar Degnen fik de slemme Nykker.

Og denne Mand, han Strigler hed,
 jeg synes Navnet saa prægtigt passer,
 for bravt han striglede og slog ned,
 rigtig paa Kraft i begge Klasser.
 Men hurtigt han rejste herfra igen,
 det kunde ogsaa være det samme,
 græde for ham det gjorde kun een,
 det var den gamle Degns Madame.

Vi skiftede Degne saa tit i vor By,
 men der var jo nok af disse lærde,
 og snart vi fik os igen en ny,
 og denne var saa nu den fjerde.
 Med ham det gik ret godt en Tid,
 meget nyttigt af ham vi lærte,
 da Bispen kom, fik vi Ros for Flid,
 og han en Globus Skolen forærte.

Nu var der for Tiden sluttet Fred,
 nu var det dejligt at gaa i Skole,
 men om det nu vilde vare ved,
 ja, derpaa kunde man ikke stole.
 En Fejl kan meget let begaas,
 og saa er hele Venskabet ude,
 en Dag var jeg kommet op at slaas,
 og ud til Gaden sprang en Rude.

Naturligvis var dette ej så rart,
 men jeg betænkte mig ikke længe,
 hjem jeg sprang i en vældig Fart,
 fik hos min Farmor nogle Penge.
 Nu jeg mente, det hele var godt,
 nu matte Degnen gerne komme
 og jeg kun lo af Drengenes Spot,
 for nu var pengene i min Lomme.

Og da nu Degnen kom og saa,
 hvad Medfart Ruden havde faaet,
 han sagde barsk: I sige maa,
 hvem der i Stykker den har slaaget.
 Saa sagtelig en Stemme lød,
 som hviskede: Det har La's Pæsen,
 jeg mærked' straks, hvad det betød,
 thi Degnen gjorde et farligt Væsen.

Fæstegårdmand i Martofte Lars Pedersen (1835-1915) fotograferet omkring 1910.

Lars Pedersen bærer krigsmedaljen fra 1864 og Dannebrogordenens hæderstegn, som han fik for at være formand for Våbenbrødre på Hindsholm i over 40 år.

Jeg Pengene op af Lommen trak,
jeg mente, at det kunde klare Sagen,
men nej, her hjalp der ingen Snak,
og Tampen straks i Brug blev tagen.
Og slog han gjorde nu paa Klem,
han rigtig gal var i Kalotten,
det blev ej ved tre, fire, fem,
men hele tolv jeg fik paa Skrotten.

Jeg tænkte: Det er lovlig galt,
saa mange jeg ej tjene kunde,
men det skal du nok faa betalt,
paa Børn at slaa, som det var Hunde.
Nu var jeg rigtig ærgerlig,
men her var ingenting at gøre,
hvorfor jeg gik og satte mig,
og kløede mig bag mit Øre.

Men hurtigt lagde jeg en Plan,
jeg vilde gerne betale Gælden,
saa skulde det vise sig, om han
var villig til at gaa i Fælden.
Et Puds der skulde spilles ham,
som var mig lært af Dalby Dreng.
Nu ser jeg godt, det var en Skam,
for det var lige lovlig strenge.

En Dag jeg hen til Skolen gik,
en Synaal var der i min Lomme,
paa Degnens Sæde sin Plads den fik,
og stak med Odden op en Tomme.
Jeg var nu rigtig i mit Es,
Arrangementet mig voldte Glæde,
jeg følte mig rigtig svært tilfreds,
naar hen jeg skotted' til Degnens Sæde.

Saa listede jeg bag Huset om,
jeg ganske rolig stod ved Gavlen,
indtil jeg mærked', at nogen kom,
som under Armen havde Tavlen.
Thi være første Mand i Dag
jeg grumme nødtigt være vilde,
det skade kunde let min Sag,
naar jeg uskyldig vilde spille.

Omsider lød det: I skal ind!
da isned' det mig sært i Blodet,
jeg bleg vistnok var paa min Kind,
og væk med ét var hele Modet.
Vi allerførst nu fik en Sang,
– det var en simpel Sang, jeg førte,
da Læsningen saa kom i Gang,
det var kun grumme lidt, jeg hørte.

Jeg havde andet at tænke paa,
Sagens Udfald jeg kendte jo ikke,
jeg tænkte, hvordan det nu vil gaa,
hvis Degnen om lidt sin Ende skal stikke.
Det varede kun en liden Stund,
før mod Katederet sin Gang han retter,
og jeg saa til med halvaaben Mund,
og ganske rigtig – han ned sig sætter.

Men lige saa snart, han ned var sat,
blev han i Ansigtet rød som Luen,
han gjorde et Spring saa let som en Kat,
og lige med ét ud af Skolestuen.
Hvor blev jeg glad og om Hjertet let,
Hævnen kunde mig Glæde volde,
men vi var saa bange for »Skoleret«,
og derfor maatte jeg tavs mig holde.

Det var meget haardt at blive ved
for Drengene mit Puds at fortie,
da sikkert jeg vidste paa hvilket Sted,
Mester for Tiden havde sin Svie.
Da han kom ind igen var han vred,
han skældte og smældte hele Dagen,
og Pryglene regnede immer ned,
saa mangan uskyldig fik Tamp paa Bagen.

Men jeg har vist passet udmærket paa,
thi jeg fik Ros af ham et Par Gange,
saa fri for Mistanke jeg kunde gaa
og behøvede ikke at være bange.
Jeg synes ellers, det mærkeligt var,
at ej med et Ord han om Sagen talte,
han var vel bange at blive til Nar,
derfor han vist sin Harme kvalte.

Spurgt han havde naturligvis,
hvordan man sig ovre i Dalby gotted',
da man der havde stukken This,
og derfor han nødig vilde sig blotte.
– Men denne Degn os ogsaa forlode,
jeg tænkte kun, lad ham bare glide,
vi faar nok en, der er ligesaa god,
hvor god han var, fik vi snart at vide.

Han var jo en uopdragen Knægt,
som ej havde været paa Fabrikken,
naar ikke han kunde sig skaffe Respekt,
saa vidste han nok, hvad blandt Degne var Skikken.
Det havde han lært af Faderen sin,
og han var en af de rigtig slemme,
han holdt saa meget af Brændevin,
og ovre i Viby havde han hjemme.

Heller ikke for ham gik jeg fri,
han brugte flittigt de andres Metode,
men maaske ogsaa det var fordi,
jeg ej kunde regnes iblandt de gode.
Til kaade Streger der tror jeg nok,
jeg var den værste, ja jeg tør love,
at ikke en i den hele Flok
saa yderligt sig turde vove.

Vi Lærere skiftede immervæk,
syv vi havde jo i det hele,
Skudsmaalet skrives kan i ét Træk,
paa dem var der ikke meget at dele,
thi hvad de meddelte, var saa tørt,
og var os i Grunden til liden Baade,
med Øret blev det rigtignok hørt,
men aldrig det ind til Hjertet naaede.

Religionen blev aldrig glemt,
i Balles Lærebog var vi hjemme,
ej Bibelhistorien heller blev glemt,
den havde vi ogsaa dagligt fremme.
Og naar Oprensningen saa var forbi,
saa skulde der jo katekiseres,
og var der Menig ej heller deri,
noget skulde der jo leveres.

Og Degnen gik saa rundt med sin Bog,
tog Spørgsmål derfra nok saa vigtigt,
vi Svarene ogsaa af Bogen tog,
og Mester sagde: Ja, det var rigtigt.
Og naar vi saa vilde vise os,
vi raabte da højt med alle Munde,
af Degnen fik vi saa denne Ros:
Godt Børn, det gik jo nogenlunde.

Blot om at huske det ene gjaldt,
Forstanden brugte vi ikke meget,
thi hverken vi eller Degnen faldt
i Tanker om at bruge vort eget.
En Undervisning der bliver ført
paa denne Maade, for meget sløver,
jeg tror for sikkert, det er for tørt,
og noget andet et Barn behøver.

Hvis Degnen med Barnet ret langt vil naa,
da er det nødvendigt at stræve efter,
at han og Hjemmet kan sammen gaa,
der bedst kan virkes ved fælles Kræfter.
Barnet maa lives op med Sang,
vi maa fortælle dem gamle Minder,
vi maa fortælle om Danevang
og noget, hvori Behag de finder.

Da vil med Lyst de tage fat,
gerne de vil til det bedste lytte,
og da vil forvist de samle en Skat,
som dem bestandig vil være til Nytte.
Men finde en Skole af denne Slags,
i hine Tider, det blev besværlig,
thi alt var aandløst og gammeldags,
og Tamp og Tvang var uundværlig.

I den Tids Skole det jo var Skik,
at vi paa Kommando alt skulde lære,
som efter en Snor det hele gik,
omtrent som nu med de Militære.
Og sikken Eksamen der saa blev holdt,
her mødte Præst og Sogneforstand're,
den, der kom op, ja han blev stolt,
men modsat med den, der ned maatte vandre.

Naar saa vi naar til vort fjortende Aar,
saa er med Skolegangen vi færdig,
ja, det vil sige, naar vi da bestaar
vor Eksamen og er funden værdig.
Jeg mine Eksaminer alle bestod,
maaske begunstiget lidt jeg er bleven,
thi Hovedkarakteren blev »Meget god«,
i Skudsmaalsbogen staar det da skreven.

Den sidste Vinter vi maatte gaa,
over til Dalby at høres af Præsten,
han skulde paa Hovedet Sømmet slaa,
og saa iøvrigt sørge for Resten.
Omsider blev vi i Nummer sat,
de bedste kom op ved den øverste Ende,
og saa blev vi puttet i Frakke og Hat,
saa knap os selv vi kunde kende.

Og frem i Kirken vi stilledes,
blev hørt og spurgt og skulde svare,
og Præsten og Folk var godt tilfreds,
vi nok med Munden os kunde klare.
Saa var det da løsnet, det stramme Baand,
der havde snæret paa os saa længe,
nu kunde vi vandre paa egen Haand,
nu var vi jo konfirmerede Dreng.

Om Barndomstiden jeg nu har fortalt,
paa enkelte Smaatræk har jeg peget,
naturligvis er det ikke nær alt,
der kunde endnu fortælles meget.
Men det, jeg egentlig vilde ha' frem,
det var i Grunden jo da en Klage,
over de mange daarlige Hjem,
hvoraf der endnu er nogle tilbage.

Af alle Hjem for sikkert jeg tror
at ingen kan sig maale med dette,
hvor Barnet er hjemme hos Far og Mor
i første Klasse vi disse kan sætte.
Der er nu om Stunder dog dem, der forstaar,
med kærlige Ord deres Børn at tugte,
det ogsaa med Mildhed langt bedre gaar,
thi da vil Formaning og Advarsel frugte.

Ja, hvor i det gode det saadan kan gaa,
der føler man sig saa veltilfredse,
og Gud ske Lov, der er ikke saa faa
af disse gode Familiekrede.
Og gid der i flere og flere Hjem
ret om de smaa maa blive hygget,
og gid mit eget maa være blandt dem,
der paa Kærlighedsgrunden er bygget.

Lars Pedersen

Fortur til årsmødet

Nordjyllandskredsen og Himmerlandskredsen påtænker at tilbyde en dag mere på Sjælland, når man alligevel skal til årsmøde.

A. C. Winther Hansen vil gerne have oplyst om der er interesse for bustur fra Vendsyssel med opsamling i Himmerland tirsdag den 18. maj. Man kan få set mere af Sydvestsjælland og har mulighed for at deltage i formiddagens program før selve årsmødet.

Ring til A. C. Winther Hansen og fortæl om eventuel interesse. Tlf. 94 35 16 03.

Fra hovedbestyrelsen

Hovedbestyrelsen afholdt sit halvårige møde 21. oktober. Denne gang var man samlet på Gammel Estrup hos Dansk Landbrugsmuseum.

Landsformanden Carl Martin Christensen indledte mødet med en varm tak til A. C. Winther Hansen og Himmerlands-kredsen for et veltilrettelagt og godt afviklet årsmøde i Rebild.

Derefter udspandt sig en drøftelse om de mange tilbud, som gives af slægtsforskningsfirmaer, for hvis vedkommende det gælder, at de modtager et stort beløb forud. Det der leveres svarer sjældent til de stillede forventninger, hvis der overhovedet kommer til at foreligge et produkt.

(Læs side 6.)

Efter formandens meddelelser konstituerede hovedbestyrelsen sig, - alle valg var genvalg, så formanden hedder fortsat Carl Martin Christensen, næstformanden Peder Møller Frifelt og sammen med Vagn Mathiasen udgør de forretningsudvalget.

Arkivudvalgets formand er Vagn Mathiasen og i udvalget sidder Arne Højland, Meta Larsen og Hans Peter Madsen.

Bladudvalget har Peder Møller Frifelt som formand, og han biståes af Holger B. Juul, Torp Friis Møller og Carl Martin Christensen.

Lovudvalget er sammensat af Elise Jensen, Henry Slemming, Knud Ravnkjær og Carl Martin Christensen er formand.

Udvalget for økonomiske og lovmæssige sager består af Verner Larsen, Arne Højland og Jens Peter Skov Jensen.

Slægtsgårdsarkivets fremtid var hovedspørgsmålet på mødet.

Siden sidste efterår har man været klar over, at tiden på Klostergården var ved at være overstået. Landbrugsmuseet i Ringsted flytter fra Klostergården, og dermed bliver Slægtsgårdsarkivet hjemløst.

Arkivudvalget har set på et tilbud i Ringsted og overvejet andre placeringsmuligheder. Dansk Landbrugsmuseum på Gammel Estrup har, gennem Henry Slemming, tilbudt foreningen et forvorabelt lejemål i en af de gamle bygninger, hvor Landbrugsmuseet selv har haft arkiv og kontor.

Derfor var hovedbestyrelsesmødet henlagt til Gammel Estrup, og efter at have beset de lyse og venlige lokaler, besluttede man principielt at flytte arkivet dertil.

Fordelen er en sikker fremtid for arkivet, så man undgår mere flytteri.

Rejseudvalget kunne meddele, at der havde været en meget vellykket tur til Bornholm. Der blev stillet forslag om en tur til Balticum, og en tur til EF's institutioner i Bruxelles, Luxembourg og Strassbourg.

Årsmødet 1993 afvikles onsdag den 19. og torsdag den 20. maj på Liselund ved Slagelse. Årsmødet i 1994 bliver på Fyn og Århus Amt tilbyder værtskabet i 1995.

Kredsen berettede om aktiviteterne og hovedbestyrelsesmødet sluttede med, at ejendomskonsulent Anders Frederiksen omtalte ligningslovens paragraf 8.

Foreningen er berettiget til at modtage gaver i henhold til ligningsloven. Testamentariske gaver er uden arveafgift for foreningen, og der er adskillige, som ikke har livsarvinger, der gerne vil testamentere penge til formål, der har deres bevågenhed. Hvis Slægtsgårdsforeningen skulle modtage store gaver, skal de administreres i lighed med Jens og Anna Jensens Fond, hvis de ikke ligefrem med fordelagtighed kan indgå i Fonden.

Foreningen nød en lækker frokostanretning i Landbrugsmuseets restaurant og derefter viste museumsinspektør Anette Hoff rundt, så vi fik set de lokaler, som arkivet havde fået tilbudt, inden man skulle tilbage til mødet og tage stilling til arkivets placering.

OGN

NB. Siden hovedbestyrelsesmødet er forholdene vedrørende arkivet gået meget stærkt. Når dette læses er arkivet pakket sammen og forhåbentligt bragt til Gammel Estrup.

NYT fra kredsene Sjælland Syd

Ringkøbing Amts Kreds

Tirsdag den 9. juni havde kredsens inviteret medlemmer og andre interesserede til at besøge Mette og Svend Erik Abildtrup, Abildtrup Nedergård, Barde, som er en gammel slægtsgård, der har været i slægtens eje i 13 generationer - 500 år -. En særdeles veldrevet gård med nye og moderniserede bygninger. Til gården hører 116 ha, som drives med malkekøer og planteavl, bl. a. et stort areal med kartofler.

Efter besigtelse af gården serverede vore værter kaffe i gildesalen på loftet i deres ret nye stuehus, herefter fortalte Svend Erik Abildtrups fæster Marie Abildtrup, Odense - træk af slægtens og stedets historie. Marie Abildtrup har udgivet bøgerne »Abildtrup Nedergård 1487-1987« og »Mens som barn på landet jeg var hjemme«. Ved den efterfølgende generalforsamling blev Svend Erik Abildtrup indvalgt i bestyrelsen i stedet for Jens Troldborg Bjerg som ikke ønskede at fortsætte.

Haderslevkredsen

Den 24. februar 1993 kl. 14.00 afholder kredsens generalforsamling på Tørning Kro ved Hammelev.

Udførligt program for dagen vil blive tilsendt kredsens medlemmer, men foreløbig kan man reservere dagen.

Elise Jensen

Sjælland Syd

Søndag den 8. november havde Sjælland Syd sin årlige teater-tur. 65 deltagere startede i busser med »Amager Scenen« som mål.

Forinden havde vognmand A. Holt Jørgensen tilrettelagt en spændende tur gennem København og i det fine vejr fik deltagerne rigtig lejlighed til at studere vores hovedstad.

På »Amager Scenen« fik teatergæsterne et par morsomme timer i selskab med »Den kyske levemand«, en lystspilfarce med gode præstationer af kendte skuespillere.

Dagen sluttede med hyggeligt samvær og en lille anretning på Strandpavillionen i Greve.

Den 24. februar 1993 afholder foreningen sin årlige generalforsamling på Brøderup Ungdomsskole, og sommertur er fastlagt til den 20. maj og afholdes i forbindelse med Slægtsgårdsforeningens årsmøde, der i 1993 arrangeres af Vestsjællandskredsen, og er henlagt til Slagelse.

Verner Larsen

Bornholmskredsen

Generalforsamlingen afholdes mandag den 25. januar 1993 kl. 19.00 på Bornholms Centralbibliotek, Pingels Alle 1, Rønne.

Efter generalforsamlingen fortæller gdr. Jens Wichmann Hansen om »Hvordan man kan benytte eksisterende skriftligt kildemateriale til at finde sine rødder«.

Bestyrelsen

Fynskredsen

Den 7. november afholdt kredsen møde i Ryslinge forsamlingshus. Redaktør Ole G. Nielsen fortalte om de fynske herregårde.

Ved generalforsamlingen nyvalgte Margit Simonsen Riis til bestyrelsen. Jørgen Strandhave og Carl Martin Christensen genvalgte.

Efter kaffen fortalte Ole G. Nielsen om vore spise- og drikkevaner gennem de sidste par hundrede år.

Hans Peter Madsen

Nordsjællandskredsen

Generalforsamling og efterårsmøde blev afholdt den 23. november i Gørlose forsamlingshus. Efter generalforsamlingen fortalte kredsformanden om Borsholm gennem 800 år.

Med udgangspunkt i Esrum Klosters godssamling og dets betydning for Nordsjælland, både før og efter reformationen. Klosterets bønder blev kronens bønder, og Borsholm blev et privat gods.

Århus Amt

Fredag den 13. november afholdt kredsen efterårsmøde på Gammel Estrup.

Først fortalte museumsinspektør Finn Tuxen om Landbrugsmuseet og dets fremtid.

Efter kaffen var der generalforsamling, nyvalgt blev Jørgen Katholm, der afløste faderen, der døde sidste år.

Dagen sluttede med besøg i Landbrugsmuseets udstillinger.

Henry Slemming

Arkivet flytter

Slægtgårdsarkivet flytter fra Ringsted, da såvel Ringsted Landbrugsmuseum som Dansk Slægtgårdsarkiv må fraflytte Klostergården.

Arkivet er midlertidigt lukket, for det vil tage tid, før tingene er bragt på plads i de nye og særdeles velegnede lokaler på Gammel Estrup, hvor Slægtgårdsforeningen har lejet sig ind hos Dansk Landbrugsmuseum.

Indtil videre vil arkivar Else-Margrethe Ransy udarbejde folketællingsundersøgelserne fra sin københavnske residens og Bo Johansen vil fortsat udarbejde slægts- og gårdhistorier, da hans arbejdsområde omfatter de mere landsdækkende arkiver.

Antvorskov Kloster og Slot

Antvorskov Kloster blev grundlagt efter 1164, da kong Valdemar den Store skænkede Johanitterordenen en gård syd for Slagelse. Dette kloster blev med tiden Johanitterordenens hovedsæde i Norden.

Munkene beholdt klosteret indtil 1580. For selvom reformationen havde afskaffet den katolske tro som statsreligion, så var klosteret munkeordenens retmæssige ejendom.

Frederik den Anden havde tidligt stor interesse for klosteret og ikke mindst for de gode jagtmuligheder, der var i området. I 1580 flyttede han de sidste munke til et andet kloster, og lod klosterets bygninger ombygge til et slot.

Kirkens tårn fik et højt spir, så kirken fik samme højde, som den var lang, 72,5 m - det var Danmarks femte længste kirke.

Frederik den Anden døde 1588 på Antvorskov Slot, og derefter blev det lensmandsbolig og godset et kongeligt fadeburslen.

Svenskekrigene tog hårdt på slottet, der ligesom hele egnen led under, at såvel kongevejen som alfarvejen over Sjælland forløb tæt på.

I 1704 fik Elizabeth Helene von Vieregg Antvorskov som gave af kong Frederik den Fjerde. Hun var kongens elskerinde, og da hun skulle føde ham en søn, blev hun ophøjet til grevinde af Antvorskov. Hun døde ugen efter fødselen (februar 1705) og sønnen Ulrich Gyldenløve levede kun 8 måneder.

Grevskabet faldt tilbage til kongen, som ved omlægningen af rytterdistrikterne i årene 1716-1719 gjorde Antvorskov til et rytterdistrikt. Rytterdistrikterne var de økonomiske grundlag for det nationale rytteri. Og som privat godsejer - og ikke mindst landsfader - oprettede Frederik den Fjerde i 1721 i anledning af sin 50 års fødselsdag 240 skoler på ryttergodserne. Antvorskov distrikt fik sine 20 skoler, der lidt upræcist kaldes rytterskoler.

I 1763 manglede staten penge og problemet ville man løse ved at sælge ud af statens gods. Antvorskov skulle være solgt som det første, men salget blev udsat. I 1767 var der igen planer om salg, men tidens løsen var landboreformer. Derfor blev Antvorskov og Vordingborg ryttergodser udlagt til reformforsøg.

De første reformer, der blev igangsat i 1768 skulle ophæve landsbyfællesskabet, skaffe husmændene jord, afløse naturligtindend af afgifter, indføre arvefæste og fastlægge hoveriets omfang.

Det var fortsat meningen at godserne skulle sælges, men først når reformforsøgene var afsluttet. Det var målet at få indført kobberbrug, og herregårdene skulle fortsat drives ved hjælp af hoveripligtige bønder.

I 1770 ændredes reformforsøgene. Struensee var kommet til magten, og umiddelbart var forståelsen for landboreformer stor.

De nye tanker ville have ophævet fællesskabet, give bonden øget ret over sin gård og afløse hoveriet.

Det var tanken at skabe en ny stand af selvejerbønder, og de to krongodser skulle udstykkes i selvejergårde og ikke i herregårde.

På dette område var Struensee dog mindre fremsynet, for der var to forslag. Selveje eller arvefæste for 99 år. Struensee ændrede mindretalsindstillingen til 50 år og stadfæstede den. Salget i 1772 blev en økonomisk katastrofe for staten, og da Struensee var halshugget og greve Schimmelmänn igen sad i rentekammeret, erklærede han salget for ugyldigt, og derefter indledtes arbejdet med salget af de to krongodser.

Landboreformforsøgene 1768-1772 fik ingen direkte betydning for det senere arbejde, da var man nået meget længere i overvejelserne, men reformerne på Antvorskov viser, hvilke bestræbelser man gjorde på et så tidligt tidspunkt.

Antvorskov gods blev solgt på auktion 26. og 27. maj 1774. Godset var delt i 9 herregårde og en del separat gods.

De 9 hovedgårde var:

1 - Antvorskov, 2 - Gimlinge, 3 - Lystager, 4 - Pebringe, 5 - Dævidsrød, 6 - Landsbytorp, 7 - Nordrup, 8 - Valdbygården og 9 - Tårnborg.

Ved salget købte finansråd Georg Koes Antvorskov og Pebringe samt Lundforlund sogn af det separate gods.

Pebringe fik navnet Falkenstein, efter Koes' hustru, der var født Falk.

Justitsråd Anders Dinesen købte både Gimlinge og Lystager. Heraf oprettede han herregården Gyldenholm, som siden har fået frastykket Skovsgård og Cathrineholm.

Dævidsrød fik navnet Frederikslund efter arveprins Frederik, idag hedder den Lille Frederikslund, mens Landsbytorp nu kaldes Store Frederikslund. Landsbytorp blev købt af forvalteren

på Antvorskov Hans Larsen Fogh. Han ville være blevet overflødig med godsets salg, og derfor fik han mulighed for at købe en gård. Han ændrede Landsbytorps navn til Liselund. Men allerede i 1783 ændrede general Eickstedt navnet til store Frederikslund.

Nordruplund har beholdt sit navn, og eksisterer fortsat som en selvstændig gård. Valdbygården blev oprettet af landsbyen St. Valdby. Køberen, general Castenschield, erhvervede store dele af det separate gods i Stillinge og Hejninge sogne, så det nye gods blev af betydelig størrelse.

Tårnborgh fik senere navnet Tårnholm, mens Tårnborgh genbruges til Korsør Slots ladegård, der i mange år havde heddet Dyrehovedgård.

Enkelte sogne blev købt af lokale godsejere, mens Fårdrup sogn erhvervedes af forpagter Hviid på Tersløse. Han oprettede Grønhøjgård af noget overdrevs jord og jorden fra Halkevad Mølle.

Første hovedgård, der bevarede navnet Antvorskov blev i 1806 delt i 5 dele. Foruden hovedparcellen var det fire afbyggergårde, som fik navne efter ejerens børn, gårdene hed: Augustadal, Charlottedal, Idagaard og Carlsgaard.

Carlsgaard blev i 1810 delt i 6 parceller, den ene parcel, som udgjorde det halve areal, blev til Brænderigården.

Augustadal blev i 1813 købt af Charlottedals ejer, og de to gårde blev lagt sammen. Først da forsvaret købte Charlottedal i 1963 blev den del af gårdens jord, som lå vest for landevejen – den gamle Augustadals jord – solgt til Idagaard.

Det var storkøbmanden Constantin Brun som delte Hovedgården. Ikke for at sælge gårdene, men for at lette driften. Man havde ikke længere hoveripligtige bønder, og godset skulle nu iagttage tiden, når hestene skulle fra avlsgården til den fjerne mark.

Constantin Brun solgte i 1806 sit gods, fordi han fik et godt tilbud. De nye ejere var overhofmarchal A. W. Hauch og slotsforvalter M. Fr. Voigt, og det var dem, der solgte de fire afbyggergårde fra.

Det gamle Pebringe, som finansråd Koes havde kaldt Falkenstein bevarede sit tilhørsforhold til Antvorskov indtil 1809, da Hauch og Voigt solgte denne hovedgård til professor Schlegel.

I 1810 købte generalkrigskommissær Hagen Christian von Astrup hovedparcellen og slottet med Sludstrup, Slots Bjergby, Gerlev og Lundforlund kirker samt en del gårde og huse, det såkaldte bøndergods.

I 1812 solgte von Astrup Sludstrup kirke og 94 tdr. land af hovedgården til Hartvig Frisch, Charlottedal. Omkring 100 tdr. land solgtes til overkrigskommissær Jens Veibel Neergaard. Det blev den såkaldte Ladegårdparcel, der lå mellem ruinen og Idagaard. Østre Haveparcel frasolgtes med 40 tdr. land til kaptajn Fenger, den fik navnet Herthalund, mens Vestre haveparcel, der med 60 tdr. land blev solgt til læge Guldbandtsen, fik navnet Liselund. (Læs mere om Liselund side 16.)

Skoven blev solgt til datidens største godsejer – P. J. Neergaard, Gunderslevholm. En parcel af hovedgårdsjorden, »Kalven« var på et tidspunkt inde i handlen, men blev taget ud, og den blev købt af premierløjtnant Johan Adolph von der Recke.

28 tdr. land hartkorn bøndergods blev i 1813 solgt til forpagteren af Fuglebjerggaard, Georg Johannes Rødbye, som ejede Krummerupgården og Skovsgaard i Esholte. Dette bøndergods blev dog hurtigt solgt til Charlottedals ejer.

Gerlev kirke overgik til birkedommer Nørgaard, som ejede Brænderigården.

Tilbage var en del af slottet, nogle avlsbygninger og et par hundrede tdr. land agerjord. Dette blev solgt til købmand Wulff Salomon, som straks solgte parcellen »Kongens Have« til Jens Veibel Neergaard. Kongens Have lå omtrent hvor vi idag ser frofirmaet Hunsballe.

Efter mindre end et år solgte Wulff Salomon til major Jens Peter von Jensen, der i forvejen ejede Gydenholm og Skovsgaard.

Torsoen af Antvorskov bestod på det tidspunkt af:

a – hovedbygningen – reelt østfløjen af det gamle kloster og senere slot. b – lysthaven. c – Slots Bjergby kirke og Lundforlund kirke. d – 21 tdr. hartkorn hovedgårdsjord. e – skov og f – bøndergods til en værdi af 173 tdr. hartkorn.

Jens Peter von Jensen solgte i 1816 57 tdr. land med 10 huse og Lundforlund kirke til Jens Veibel Neergaard.

Jens Veibel Neergaard, der tilhørte den ikke adlede del af slægten, ejede nu tre parceller, og han kaldte gården »Store Antvorskov«. Han gik fallit, og af Ladegårdsparcellen opstod en selvstændig gård, som senere blev købt af Idagaard. Kongens Have var en årrække gartneri, og kom også under Idagaard.

Den tredje af Neergaards parceller blev købt af købmand Bollhorn i 1827. Han lagde Lundforlund kirke under Lundforlundgården, som han også ejede, og i 1837 solgte hans enke den sidste rest af Antvorskovs hovedgårdsjord til Cecilie Warming, enke efter Jens Peter von Jensen.

»Slottet« beholdt fru Bollhorn.

Den parcel, som fru Warming havde købt, blev lagt sammen med den jord, hun havde arvet fra manden, og det kom til at udgøre Antvorskov Parcelgaard.

Efter Cecilie Warming var blevet enke var hun flyttet fra Gydenholm til Arnehavehus, en tidligere skovfogedbolig. Førstegården blev avlsgård og den bærer endnu navnet: Antvorskov Parcelgaard. Bygningerne eksisterer, men jorden bruges til øvelsesareal for Antvorskov kaserne.

Når Antvorskov Slot og avlsgård forsvandt var det fordi skiftende ejere i begyndelsen af 1800 tallet solgte sten fra bygningerne. Og når von Astrup solgte sine parceller, som Valdemarskilde (»Kalven«) og Brænderigården, så fulgte der også nogle overflødig avlsbygninger med.

Slottet blev handlet et par gange og så blev det købt af købmand Hans Henrik Schou, der var Slagelses betydeligste mand på sin tid. Han havde købmansgård på Nytorv, tre private havne til udskibning af korn og en tømmerhandel.

Købmand Schou solgte købmansforretningen til sønnen H. J. Schou og ville sætte slottets østfløj istand, men arkitekten rådede ham til at rive det gamle ned og lade opføre en ny villa. Villan ligger for enden af Slotsalleen, og den er fortsat bolig for slægten Schou.

En tid var der hjem for bedre folks umulige piger, bl. a. beskriver Agnes Henningsen sin tid på denne husholdningsskole i erindringsbogen »Let gang på jorden«.

Den gamle købmand var stadig aktiv, da han flyttede ind i sin nye herskabelige villa i 1859. Han havde anlagt et teglværk – Antvorskov Teglværk, som eksisterede indtil en brand ødelagde det for snart 30 år siden.

Antvorskov havde tidligere haft en anden, og nok så interessant lervareproduktion. Generalkrigskommissær von Astrup anlagde straks efter overtagelsen af Antvorskov en fajancefabrik. Den fik kun fire års levetid, for som de andre danske fajancefabrikker, kunne den ikke klare kampen med den engelske fajance, der igen strømmede til landet efter krigen med England.

Antvorskov er et meget historisk sted, og når man til årsmødet står i haven til Liselund og betragter slægten Schous villa, så tænk på, at villaen ligger midt i det, der engang var slotsgården, og klosterets nordvestre hjørne næsten var der, hvor udhusets hjørne nu ses.

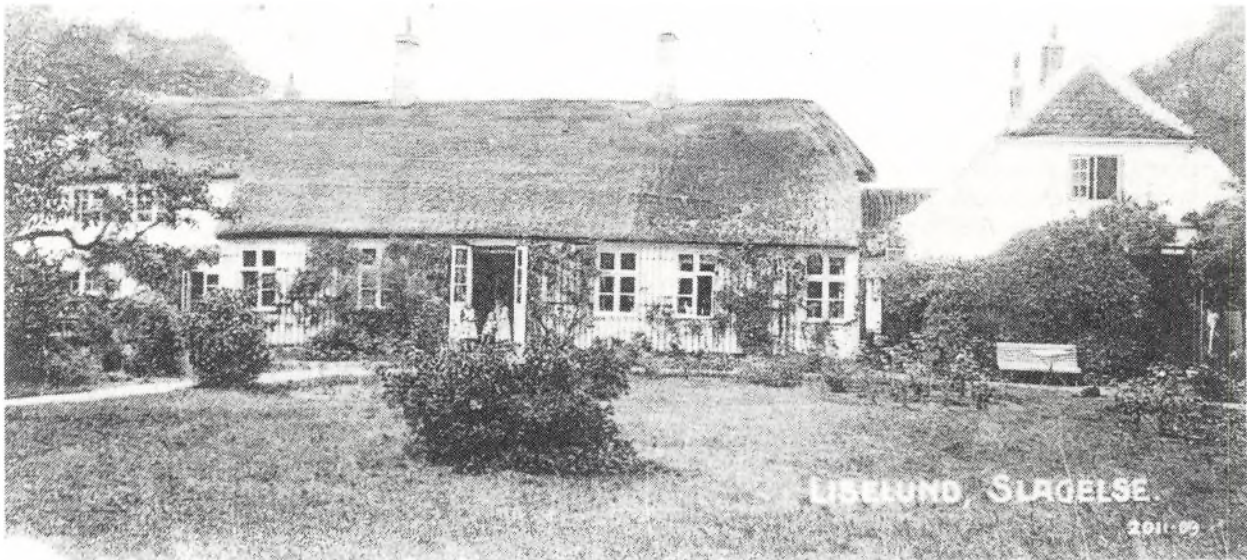
Fra motorvejen kan man se Antvorskov Ruiner. Det er ruiner af en smedie, et ridehus og nogle stalde. Smediens ældste dele er fra det middelalderlige helligåndshus, det sted, hvor datidens syge, fattige og skrøbelige kunne få pleje. Det der vises frem, er ruiner af nogle verdslige bygninger. Klosteret lå på bakketoppen, og der ses intet af det gamle, men lokale kræfter vil nu skabe klosteret i hæk og stål.

Der er indgået aftale mellem slægten Schou og Slagelse kommune, således at området bliver beplantet, så man kan fornemme, hvor de middelalderlige bygninger var. Muligvis rejstes et tårn 72,5 m højt, ligesom det kongen skabte omkring 1580.

Årsmødet 19.-20. maj 1993 afholdes på et historisk sted!

Returadresse: Inger M. Hansen, Bjerggårdsvænget 9, 2840 Holte

Fra kloster til mødested

Den kursusejendom, som skal danne rammen om årsmødet 19. maj 1993 blev oprettet, som en selvstændig landbrugsejendom i 1812, da Antvorskov Hovedparcels ejer – herregårdsslagteren, generalkrigskommissær Hagen Christian von Astrup – solgte Antvorskov Vestre Haveparcel med knapt 8 tdr. hartkorn samt 6 huse til Christian Anker Wilhelm Guldbrandt, som straks gav gården navnet Liselund.

I 1815 blev gården købt af kaptajn Wilhelm Møller, som i 1827 måtte afstå den til godsejer Peter Johansen de Neergaard til Gunderslevholm. Året efter overgik Liselund til kongelig godsinspektør – senere etatsråd Ejnar Richter. Han afhændede i 1852 gården til enkemadame Sophie Frederikke Svendsen, som i 1867 solgte til enkefru Jensigne Petersen, Pilegården. Nu var Liselunds tilliggende reduceret til halvanden tdr. hartkorn.

I 1883 købtes Liselund af proprietær Carl Peter Møller, Grøn-højgård. Hans enke Augusta Veronica Møller solgte i 1908 Liselund til valgmenighedspræst Niels Dael, som her ville skabe en menighedsskole. I 1944 overgik Liselund til Liselundfonden.

Bygningerne er ikke særlig gamle, men man har bestræbt sig på at bevare gårdmiljøet. Ældst er kirkefløjen fra 1918. Vestfløjen, som er den mest spændende er fornyet i 1932. Nordfløjen blev opført i 1968, men blev i 1983 forsynet med høj tagrejsning, hvilket forskønnede hele bygningskomplekset.

Overfor Liselund ligger Herthalund, der blev udstykket samtidig med Liselund, som Antvorskov Østre Haveparcel. Slotsalleen blev anlagt omkring år 1800 af storkøbmanden Constantin

Brun, som ejede Antvorskov Slot og hovedgård i årene 1799-1806.

I Gudrun Triers erindringer, som bl. a. ligger til grund for barnebarnet Dea Trier Mørchs roman »Kastaniealléen«, berettes om, at Gudrun Trier ikke var tilfreds med det hus familien havde i Ny Holmstrup. Hun begyndte derfor at se sig om efter et andet sted at være. Hun skriver: »En dag gik jeg med de små en tur ud ad Slotsalleen, vi ville finde et sted, de kaldte Antvorskov Ruiner.

Da så jeg en bedårende gammel gård lige efter mit hjerte. Fræk som jeg tit er, gik jeg lige ind og spurgte ejerinden, en fru Møller, om der ikke var noget til leje, og min forbavselse og henrykkelse var stor, da hun mente, det nok kunne lade sig gøre til efteråret (1907). Det var en dejlig fornemmelse at flytte til Liselund. En vidunderlig have med store og sjældne træer, en hyggelig lav bolig – alt som vi rigtig kunne lide.

Dér besøgte pastor Dael os tit, en dag sagde han, at han ville oprette en menighedspræsteskole, bare han kunne finde et godt sted. »Du kan jo købe Liselund!« busede det ud af mig. Det var vel nok for én gangs skyld uegennyttet. Dael købte Liselund. Vi boede der under det første møde fra 3.-16. januar 1909.«

Ejvind Mørck og Gudrun Trier flyttede i 1909 til deres nyopførte hus, der i dag er beliggende Birkevænget 31.

Slotsalleen i Slagelse må ikke forveksles med den Kastanieallé i Tølløse, som har givet navn til romanen.